

Lirski dvostisi šibenskoga zaleđa kao zaštićena nematerijalna kulturna baština

Erceg, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:033758>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-11**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatsku usmenu književnost

**LIRSKI DVOSTISI ŠIBENSKOGA ZALEĐA KAO ZAŠTIĆENA
NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA**

DIPLOMSKI RAD

Josipa Erceg

Zagreb, rujan 2021.

Mentor

Dr. sc. Davor Nikolić, doc.

ZAHVALA

Zahvaljujem se roditeljima Jošku i Sandi, bratu Šimi i sestri Vjeri na neizmjerne podršci u svemu što radim u životu. Oni su moj oslonac i glavna potpora. Zahvaljujem se ostatku obitelji, svom dečku i dragim prijateljima.

Hvala mentoru dr. sc. Davoru Nikoliću, doc. za sav trud i vrijeme koje je uložio za izradu ovoga diplomskog rada. Također, zahvalna sam za sve znanje koje mi je kao profesor prenio tijekom moga akademskog obrazovanja.

Velika hvala svim kazivačima koji su pomogli da ovaj rad ugleda svjetlo dana jer bez njih, ne bi bilo ni njega.

Hvala gospodinu Tvrtku Zebecu, gospodinu Jošku Čaleti i gospođi Vlatki Vorkapić što su odgovarali na sve moje upite i što su nesebično dijelili svoje znanje sa mnom.

Najveća hvala osobi koja me naučila čitati i pisati, a koja, nažalost, nikad neće pročitati ovaj rad – *Dida, fala!*

SAŽETAK

U radu je riječ o lirskim dvostisima šibenskoga zaleđa kao usmenim oblicima koji su uvršteni na UNESCO-ov popis hrvatske nematerijalne kulturne baštine. Na šibenskome je području *ojkavica* sinonim za lirske dvostihe i jedini je napjev koji se sustavno njeguje. Vrijednost *ojkavice* prepoznata je po spoju različiti oblika umjetnosti (glazbene i književne) kao i po povijesnom značaju za određenu lokalnu zajednicu. Uz UNESCO, lokalne zajednice imaju temeljnu ulogu u zaštiti ovoga glazbenog izričaja. *Ojkavice* zrcale cijeli život – od kolijevke do groba, a na tom su putu neizostavni dio različitih obreda – rođenja, krštenja, vjenčanja, svetkovina, sprovoda. U navedenim prigodama, *ojkavice* bi poprimale funkciju govorničkih oblika pa su se nerijetko *ojkavicom* izražavale zdravice, blagoslovi i molitvice, a u negativnom pogledu i kletve, psovke, rugalice. Modernizacija i globalizacija otuđuju *ojkavicu* od mlađih naraštaja, a interes pokušavaju povratiti organizirana kulturno-umjetnička društva i udruge kao i glazbeno nadareni pojedinci šibenskoga zaleđa.

Ključne riječi: *ojkavica*, *ojkanje*, lirski dvostih, deseterački kuplet, šibensko zaleđe, UNESCO, lokalne zajednice, nematerijalna kulturna baština, usmena književnost

SUMMARY

The paper deals with lyrical distich of the Šibenik hinterland as oral forms that are included in the UNESCO list of Croatian intangible cultural heritage. In the Šibenik area, *ojkavica* is a synonym for lyrical distich and is the only tune that is systematically nurtured. The value of *ojkavica* is recognized by the combination of different art forms, musical and literary as well as by its historical significance for a particular local community. In addition to UNESCO, local communities have a fundamental role in protecting this musical expression. *Ojkavica* reflects the whole life – from the cradle to the grave, and on that path *ojkavica* represent an indispensable part of various rituals - births, baptisms, weddings, festivities, funerals. On these occasions, *ojkavica* would take on the function of oratorical forms, so toasts, blessings and prayers were often expressed with *ojkavica*, and in a negative view, curses and mockery. Modernization and globalization alienate the *ojkavica* from younger generations. Organized cultural and artistic societies and associations as well as musically gifted individuals from the Šibenik hinterland are trying to regain interest.

Key words: *ojkavica*, *ojkanje*, lyrical distich, a ten-part couplet, Šibenik hinterland, UNESCO, local communities, intangible cultural heritage, oral literature

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. UNESCO	3
2.1. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine	3
3. POSTUPAK ZAŠTITE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U REPUBLICI HRVATSKOJ	5
4. ŠTO JE TO OJKAVICA?.....	7
5. ZAŠTITA OJKANJA KAO NEMATERIJALNOGA KULTURNOG DOBRA.....	13
6. OJKANJE U ODNOSU NA GANGU, RERU I BEĆARAC	19
7. ISTRAŽIVANJE OJKAVICE U ŠIBENSKOME ZALEĐU	21
7.1. Ojkavica u očima ojkača.....	22
8. TEMATSKA RASLOJENOST U OJKAVICAMA	27
8.1. Rodni kraj	28
8.2. Ljubav.....	28
8.3. Prijateljstvo	31
8.4. Vjera	31
8.5. Vojska.....	32
8.6. Dijelovi tijela.....	32
8.7. Svekrva i nevjesta.....	33
8.8. Politika.....	34
8.9. Seoski poslovi	35
8.10. Pjevanje.....	36
8.11. Ostale teme.....	37
9. RETORIČKI OBLICI KAO INTEGRIRANI DIO OJKAVICE	38
9.1. Zdravica	39
9.2. Blagoslov	39
9.3. Molitvica.....	40
9.4. Kletva.....	41
9.5. Psovka.....	41
9.6. Rugalica	42
10. OJKAVICA KAO INTEGRIRANI DIO RAZLIČITIH OBREDA	43
10.1. Rođenje	43
10.2. Krštenje	44

10.3.	Vjenčanje.....	45
10.4.	Badnjak i Božić	46
10.5.	Sprovod	48
11.	ZAKLJUČAK.....	49
12.	OJKAVICE IZ ISTRAŽIVANJA.....	51
12.1.	Etno udruga „Petrovo polje“ – Općina Ružić	51
12.2.	KUU „Miljevci“ – Miljevci.....	55
12.3.	KUU „Zvona Zagore“ – Mirlović Zagora.....	66
12.4.	KUD „Promona“ – Oklaj	69
12.5.	Narodni guslar Dane Jurić – Dubravice	72
12.6.	Frane Bilić i Frane Rakić, članovi nekadašnjeg KUD-a „Sloga“ – Pakovo Selo...74	
	POPIS KAZIVAČA	77
	RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI.....	79
	LITERATURA.....	86

POPIS SLIKA

Slika 1. Diple [preuzeto s https://ethno.hr/fotografije-tradicijnski-instrumenti/]	10
Slika 2. Gusle [autor fotografije Nina Vujačić]	11
Slika 3. Etno udruga „Petrovo polje“, Ružić [iz privatne arhive Ante Bojčića]	51
Slika 4. KUU „Miljevci“, Miljevci [autor fotografije Danira Skelin]	55
Slika 5. KUU „Zvona Zagore“, Mirlović Zagora [iz privatne arhive Vinka Bulata]	66
Slika 6. KUD „Promona“, Oklaj [iz privatne arhive Zvonka Bare]	69
Slika 7. Narodni guslar Dane Jurić [fotografija preuzeta sa stranice Šibenik News]	72

POPIS TABLICA

Tablica 1. Svota novca izdvojena iz državnoga proračuna	16
---	----

1. UVOD

Šibensko zaleđe plodno je tlo kada govorimo o tradicijskoj kulturi i ustaljenim običajima. U kategoriji „nematerijalne baštine jasno se diferenciraju dva područja: priobalje s otocima i unutrašnjost Šibensko-kninske županije“ (Master plan 2017: 24). Unutrašnjost spomenute županije karakterizira iznimna i pozornosti vrijedna baština iz koje svakako valja izdvojiti tradicionalne plesove, lokalne predaje, šibensku kapu i tradicionalnu nošnju, ali i lirske dvostihe uz ustaljene napjeve. Lirski dvostih „mjera“ je za pjesmu u ovome kraju, a deseterac je najčešća „mjera“ za stih. Spomenuti dvostisi bili su dio svakodnevice maloga čovjeka rođenoga na siromašnoj zemlji i kršu. Oni su pozivali ljude na veselje, slogu, zajedništvo i odmor od mukotrpnoga rada. Takva vrsta napjeva bila je najbolji koncert kojega su ljudske uši mogle čuti, a mjesta na kojima se pjevalo postala su najatraktivnije pozornice. Od početka 20. stoljeća za ovakvu vrstu napjeva prepoznatljivu po slogu *oj* koristi se termin ojkanje, a danas su nam, uz potonji, poznati i termini orzenje, vojkanje, groktanje, zavijanje i treskanje. Zbog sličnosti teksta i podudarnosti stiha (najčešće rimovani deseterci), ojkavica se nerijetko poistovjećuje s rerom, gangom i bećarcem, ali u nastavku rada vidjet ćemo da je riječ o različitim glazbenim žanrovima. Teme koje ojkavica opjevava su raznovrsne, a atribut lirske opravdava svojom slikovitošću, duhovitošću, emocionalnim nabojem, koji nerijetko prerasta u erotski sadržaj. Ojkanjem se detabuiziralo mnoge teme pa su pjevači metaforički progovarali o moćnicima, politici, crkvi, ali i o spolnom činu kojeg je iznimno nepristojno spominjati u javnoj komunikaciji. Budući da su ojkavice služile za podizanje atmosfere i vedrinu duha, njihov sadržaj je većinski pozitivno konotiran. Za njih je karakterističan i žanr u žanru – brojni jednostavni usmeni oblici poput blagoslova, kletve, rugalice i zdravice integrirani su u ojkavicu, a ojkavica je, s druge strane, integrirani dio većih obreda pa će pjevači zaojkati na vjenčanjima, rođenjima djeteta, krštenjima, svetkovinama i, rjeđe, sprovodima. Lirskim dvostihom ovoga tipa veliča se rodni kraj, njegovi mještani i sva dobra koja zavičaj može pružiti čovjeku. Prije nešto više od sto godina Antun Dobronić je izdvojio upravo ojkanje kao najstariji oblik pjevanja u Hrvata:

„Najprimitivniji element glazbe uopće, a naše pučke popijevke napose, ušćuvan je u pjevu sloga *oj* ojkanja dalmatinskoga zagorca. To je *oj* naime kao neka vrsta glazbene prastanice, koja u sebi uklapa sve elemente čitavoga razvoja povijesti glazbe od najjednostavnijeg do najsloženijeg. Jer tu kroz najprimitivniji sistem odskače princip apsolutne melodije. Stoga pjevanje toga *oj* zastupa najprimitivniju, dakle i prvu fazu naše glazbene umjetnosti“ (Dobronić 1915: 25).

Preci su ojkavicu ostavili u nasljeđe kao neotuđiv i iznimno vrijedan tradicionalni fenomen. Lako pamtljiv deseterac prenosio se uobičajenim postupcima usmene transmisije. Na taj se način i danas prenosi na mlađe generacije, ali interes za njegovo očuvanje u vidljivom je deficitu. Globalizacija i modernizacija sve više igraju svoje uloge i umjesto očuvanja, otuđuju tradicionalno pjevanje koje nam je iskonski pripisano. Kako bi se spriječilo odumiranje ojkavice, ona je od 16. studenoga 2010. godine upisana kao nematerijalno dobro na UNESCO-ovu *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Da bi se očuvala ojkavica kao usmenoknjiževni oblik potrebno je u nju ulagati – volje, vremena, ali i novca. Budući da ojkanje nije materija, neuhvatljivo je i „živo“, teško je pronaći adekvatan način kako bi se revaloriziralo u narodu. Ključnu ulogu u tom procesu imaju etnolozi, muzikolozi, folkloristi, lokalne zajednice, KUD-ovi, Ministarstvo kulture i medija, ali i popularna kultura koja na velika vrata prikazuje glazbeni izričaj ojkanje širokoj masi. Najbolji oblik revitalizacije jest organiziranje festivala i večeri ojkavice kao i pokretanje raznih radionica na kojima mlađi dionici uče tehniku izvođenja našega najstarijeg sloja arhaičnoga pjevanja. Za potrebe ovoga diplomskog rada napravljeno je istraživanje u šibenskome zaleđu, točnije u mjestima Dubravnice, Gradac, Miljevci, Mirlović Zagora, Pakovo Selo i Promina, a spomenuto terensko istraživanje poslužilo je kao praktična dopuna teorijskom dijelu rada.

2. UNESCO

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization ili na hrvatskome jeziku *Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu*, poznatija pod akronimom UNESCO, utemeljena je u Londonu nekoliko mjeseci nakon završetka Drugoga svjetskog rata – 16. studenoga 1945. godine. Sjedište organizacije nalazi se u Parizu, a sama organizacija poznata je pod sloganom koji u doslovnome prijevodu s engleskoga jezika glasi „Izgradnja mira u glavama muškaraca i žena“. Osnovni cilj UNESCO-a jest „konstruiranje mira međunarodnom suradnjom u obrazovanju, znanosti i kulturi“ (UNESCO). Kultura obogaćuje naš život i sposobna ga je na neki način transformirati. UNESCO teži stvoriti među članicama (195 zemalja) bolju komunikaciju koja počiva na uzajamnom poštovanju, priznanju i razumijevanju. Kada je riječ o kulturnoj baštini, ona se razvija u dva smjera – materijalnome i nematerijalnome – a oba su svedena pod nazivnik svjetske baštine. Spomenici i prirodne rijetkosti iznimne važnosti imaju neprocjenjivu vrijednost, a „da bi se spriječilo njihovo uništavanje i oštećivanje te da bi ih se zaštitilo i promicalo, UNESCO je 1972. godine donio *Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*“ (Vilgorac-Brčić 2010: 7). U tu svrhu donesena je i *Lista svjetske kulturne i prirodne baštine* na kojoj možemo pronaći kulturna, prirodna i mješovita (kulturno-prirodna) dobra koja su zadovoljila barem jedan od deset kriterija utemeljenih *Konvencijom*. Hrvatska je svega sedam godina od stupanja *Konvencije* na snagu, upisala dva kulturna dobra, Stari grad u Dubrovniku i Dioklecijanovu palaču u Splitu te jedno prirodno dobro, Plitvička jezera. Godine 2003. izglasana je i *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, a Hrvatska ju je kao sedamnaesta zemlja ratificirala 2005. godine. Spomenuta je *Konvencija* zaživjela 20. travnja 2006. godine, a njeno se priznanje na globalnoj razini prikazuje kao „zrcaljenje izražene brige da se brzo reagira na prijetnje prema toj osjetljivoj baštini“ (Blake 2009: 45).

2.1. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine

Cilj *Konvencije* jest, kako i sam naziv nalaže, zaštita nematerijalne kulturne baštine „ili onoga što se nekada nazivalo folklorom, tradicijskom duhovnom kulturom, narodnom umjetnošću, narodnim blagom ili već nekim manje ili više srodnim i sličnim terminima od kojih su svi usko i vjerojatno nerazdvojno povezani s etnologijom i folkloristikom“ (Hamersak i Pleše 2013: 7). *Konvencija* je usvojena iz više razloga, a neki od njih su:

pokretanje kulturne raznolikosti; postizanje međunarodne suradnje, a time i ekvivalentnosti; briga pojedinca i zajednice za očuvanje i revitalizaciju nematerijalne kulturne baštine; isprepletenost materijalne i nematerijalne kulturne baštine; podizanje svijesti o važnosti nematerijalnoga kulturnog dobra u krugu mlađe populacije... Terminologija *Konvencije* postaje općeprihvaćena i polako istiskuje dosadašnje termine – nematerijalna kulturna baština u određenim disciplinama i diskursima zamjenjuje folklor, a pojam očuvanja (u ovom smislu) zamjenjuje imenica zaštita. Prema *Konvenciji*, nematerijalna kulturna baština znači:

„vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz naraštaja u naraštaj, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao odgovor na svoje okruženje, svoje međusobno djelovanje s prirodom i svojom poviješću koja im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštivanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti. U svrhu ove Konvencije u obzir se uzima isključivo ona nematerijalna kulturna baština koja je u skladu s postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, kao i potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama, skupinama i pojedincima i koja je u skladu s održivim razvojem“ (Konvencija: 2003).

Pojam *zaštite* iz teksta *Konvencije* doveden je u pitanje i brojni stručnjaci smatraju da je to loš prijevod engleskoga pojma *safeguarding heritage* jer ga uglavnom povezujemo uz materijalna dobra kao što su spomenici kulture, građevine i prirodna dobra. „Očuvanje baštine ima blaže, mekše značenje, jer očuvati neku tradiciju ne znači da ona mora ostati u potpunosti nepromijenjena. Upravo nematerijalna baština u svojoj je biti promjenjivog karaktera, s mnoštvom varijanti i različitih mogućnosti izvedbe“ (Zebec 2013: 324). U tekstu *Konvencije*, očuvanje, uz identificiranje, istraživanje, dokumentiranje, predstavlja tek jednu od mjera zaštite nematerijalne kulturne baštine pa možemo reći da je *zaštita* „krovni“ termin. U sklopu *Konvencije* glazbeni izričaj *oĵkanje* se manifestira u području usmene predaje i izričaja, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine, te u području izvedbene umjetnosti.

3. POSTUPAK ZAŠTITE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U REPUBLICI HRVATSKOJ

U začetku stvaranja podloge za zaštitu nematerijalne kulturne baštine potrebno je odrediti formalno-pravne okvire na koje se možemo pozvati i kojima je cilj sprječavanje odumiranja određenoga nematerijalnog dobra. Zbog političke, ekonomske i gospodarske nestabilnosti krajem 80-ih i početkom 90-ih godina prošloga stoljeća, Republika Hrvatska je tek 1999. godine izgradila svoj zakonski okvir stupanjem na snagu *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Tim zakonom nastojalo se zaštititi „jezik, dijalekte, govore i toponimiku, te usmenu književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrte“ (Zakon 1999, čl. 9). Nakon izgradnje temelja, odnosno donošenjem *Zakona*, Republika Hrvatska imala je mogućnost nadograditi „štit“ nominiranjem nematerijalnih dobara na *Proglasenje remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva*, a poslije i ratifikacijom *Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine*. Nakon ratifikacije *Konvencije* države članice dužne su se upisati u *Registar* kako bi stekle pravo na prijavu na (barem jednu) UNESCO-ovu listu (*Lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva* i *Lista nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebno hitno očuvanje*). „Na poziv Hrvatskoga povjerenstva za UNESCO Ministarstvo kulture Republike Hrvatske imenovalo je 2004. godine prvo četveročlano Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu, a djelovanju dotadašnjeg Odjela za pokretnu baštinu, dodalo je i brigu za nematerijalnu“ (Zebec 2013: 318). Spomenuto Povjerenstvo i Odjel sastavili su formular u koji se unose važniji podaci o nominiranome nematerijalnom dobru – definicija, kratak opis, prostor na kojem nematerijalno dobro „živi“ i lokalna zajednica koja ga njeguje.

Sve veći utjecaj globalizacije i procvat svjetske kulture dokazuje da je „kulture vrlo teško jasno usidriti u jedan teritorij“ (Hannerz 2003: 102). Područje na kojemu je nematerijalno kulturno dobro očuvano teško je ograničiti i staviti unutar strogo zacrtanih linija jer je ovakva vrsta baštine „definirana etnografski, a ne topografski. (...) Ako je, nadalje, materijalna baština u određenom smislu teritorij, tada se po istoj logici može reći da je nematerijalna baština zajednica“ (Hafstein 2013: 55). Uistinu, lokalna je zajednica polazište i završna točka zaštite nematerijalne kulturne baštine. Ona je žila kucavica određenoga fenomena i teži njegovom očuvanju, promicanju, povećanju vrijednosti i naposljetku, njegovom prenošenju. Zajednica ili angažirani pojedinac nematerijalno dobro mogu prijaviti na godišnji natječaj za programe zaštite i očuvanja nematerijalnih kulturnih dobara kako bi

državnom financijskom potporom revalorizirali važnost baštine kojom se diče. Istaknute zajednice, skupine ili pojedinci mogu se pohvaliti titulom nositelja znanja o nematerijalnome kulturnom dobru, što znači da oni „moraju biti uključeni u sve procese vezane za 'upravljanje baštinom'. Pritom se misli na poslove oko identifikacije kulturnoga dobra i procese vezane za njegovo očuvanje“ (Brkljačić 2020: 114).

4. ŠTO JE TO OJKAVICA?

Zavirimo li u rječnik i pretražimo li natuknicu *ojkavica/ojkalica* pronaći ćemo jednostavnu i gotovo suhoparnu definiciju koja upućuje da je to „*etnol.* pjesma, pjevanje s otkanjem [*lička ojkalica*]“ (HJP: s. v. *ojkalica*). Dublete *ojkavica* i *ojkalica* supostoje u šibenskome zaleđu i u razgovoru o ovome glazbenom izričaju možemo čuti obje inačice. Ako bolje pogledamo i zagrebemo ispod površine, shvatit ćemo da ovaj fenomen nije nimalo banalan i jednostavan, već izrazito kompleksan. Ojkavica pripada lirskome književnom rodu jer se pomoću nje zrcale osjećaji, doživljaji i misli svekolikoga puka koji je njeguje. Riječ je najčešće o deseteračkim dvostisima vezana, rimovana stiha. Rjeđe ćemo naići na osmeračke dvostihe jer je rimovani deseterac od davnina „mjera“ za pamtljiv stih koji se generacijama prenosi s koljena na koljeno. Ova vrsta pučkoga napjeva u prošlosti se rijetko transformirala iz usmene u pisanu kulturu jer su stručnjaci prednost pridavali epskim žanrovima – junačkim i pripovjednim (na dinarskom području poznatim kao pjevanje *iz knjige* ili *iz kape*) pjesmama.

Prvi značajan zapis u kojemu se spominje otkanje (doduše ne pod tim terminom) pisan je perom Alberta Fortisa i objavljen je u knjizi *Put po Dalmaciji (Viaggio in Dalmazia)* još davne 1774. godine. Knjiga je pisana na talijanskome jeziku, a brojni prijevodi poglavlja o životu i običajima Morlaka zaslužni su za europsko stvaranje slike o našem narodu. U navedenome poglavlju, Fortis se osvrće na glazbu, pjesništvo, plesove i igre Dalmatinske zagore pa tako opisuje svoj doživljaj otkanja:

„Putujući po pustim planinama, Morlak pjeva, posebno noću, o starim djelima slavenskih velikaša i kraljeva ili o kakvu tragičnom događaju. Ako se dogodi da po bilu susjednoga brijega stupa drugi putnik, on ponavlja stih što ga onaj prvi zapjeva i to se naizmjenično pjevanje nastavlja sve dok udaljenost ne razdvoji ta dva glasa. Dugačak usklik, to jest jedno oh! barbarski izvijeno, uvijek prethodi stihu; riječi od kojih je sastavljen stih izgovaraju se brzo, gotovo bez ikakva izvijanja glasom, koje se zatim u cijelosti čuva za posljednji slog i završava se produženim usklikom u obliku treperenja što se podiže s izdisajem“ (Fortis 1774: 59).

Antun Dobronić prvi je pri opisivanju vokalne tradicije šibenskoga zaleđa (točnije, drniškoga kraja) upotrijebio termin otkanje u svojoj istoimenoj studiji (1915.) za koju tvrdi da je prilog za proučavanje geneze naše pučke popijevke. „Radi se o stilu pjevanja koji je do današnjih dana sačuvan i u praksi i u terminologiji (današnjom lokalnom terminologijom to je *ojkavica*), a predstavlja dominantan tradicijski stil pjevanja“ (Ćaleta 2018: 558). Dobronić u studiji odvaja seosku i gradsku glazbu, a njegovu pažnju posebno zaokuplja popijevka

ruralnoga područja. Termin ojkavica ovaj glazbeni žanr opravdava treskanjem završnoga sloga *oj*, koji se, za razliku od ostatka teksta, izvodi relativno dugim notama.

Primjećujemo da se vremenom definicija ojkavice usložnjava pa ćemo danas u literaturi pronaći mnogo iscrpniji opis. „*Ojkalica* se može definirati kao fenomen koji u folklornoj glazbi srednje i zapadne Bosne, Like, kopnenog dijela Dalmacije, nekih zadarskih otoka, pa i žumberačkog gorja i Baranje, nastaje pjevanjem slogova *voj*, *hoj*, *oj* posebnim dužim tremoliranjem“ (Karabuva 2017: 243). Ojkati može jedna osoba, no češći je oblik dvoglasnoga pjevanja deseteračkoga kupleta. Pritom jedan pjevač *konta*, odnosno sam ispjevava deseterački stih, a „drugi *vata* i *goni* pismu dok mu drugi prilazu, (*prate*) svojim glasovima, sve dok na kraju jedan pjevač ne *spušća* – refren tipičan za svako od područja na kojem se ojkavica pjeva“ (Čaleta 2017: 559). Treskač započinje s treskanjem tek nakon što je sav tekst ispjevan, a njegovim podrhtavanjem glasa stvaraju se zanimljivi melodijski valovi. Pjevač koji je zadužen za treskanje započinje pjevati ton i pol više od primarnoga tona, a nakon spuštanja treskanja do unisona i usklađivanja glasova, gornji glas se spušta za veliku sekundu ili kako je to još davno zapisao Ljudevit Kuba: „Donji glas drži neprestano jedan ton, a gornji se spušta s terce na sekundu, gdje mu se osobito dugo mili, zatim na primu, a napokon se spusti još za ton niže pod drugi glas, a ovoj dobro produljenim i oštrim staccatom odsječenom sekundom dvopjev svrši“ (Čaleta 2018: 559, prema Kuba 1898: 9).

Iako ćemo češće čuti muškarce kako pjevaju ojkavicu, nju mogu izvoditi i žene. Rijedak je slučaj da ojkavicu pjevaju oba spola zajedno jer je u tom slučaju teško uskladiti glasove. Ženski glasovi su uvijek u donjem, a muški u gornjem registru. Na glazbenim smotrama i festivalima nikada nećemo vidjeti da ojkavicu pjevaju muškarci i žene zajedno. Kada je riječ o ženskom izvođenju ojkavica na pozornici, u prijašnjim, konzervativnijim vremenima, to se smatralo neprimjerenim, a danas se ojkačice na različitim smotrama i manifestacijama s ponosom penju na binu.

U narodu ćemo čuti da je to, osim pjevanja „iz grla“, ujedno i pjevanje „iz duše“. Ojkavica nije obična pjesma – to je pjesma koja progovara o životu dalmatinskoga seljaka; pastira, čobana, poljoprivrednika i stočara. To je pripjev i izričaj koji je ljude sastavljao i rastavljao, pratio ih u njihovim sretnim, ali, rjeđe, i u tužnim situacijama. Iako će neki reći da je to komunikacijski šum, buka, galama, ja se usuđujem reći da je to jasan kanal kojim poruka pristiže od pošiljatelja do primatelja. Dakle, osim samoga pijevnog karaktera, istaknula bih komunikacijsku stranu ojkavice kojom se nerijetko opjevalo ono što se nije smjelo izreći.

Detabuiziranjem mnogih tema, ojkavica je postala narodni „ispušni ventil“. Glazbeno nepotkovanom slušatelju ova vrsta tradicijskoga napjeva djeluje laka za izvođenje, no, ako samo pokušaju zaojkati, shvatit će da je riječ o puno kompleksnijem fenomenu. Najteži segment ojkanja svakako je treskanje i njega ne može naučiti svatko – ono je rezervirano za nadarene pojedince. „Vokalna složenost ojkalice može se uočiti kada se ista pokuša uvježbati s pjevačima izvan mjesta njene egzistencije. Koliko god se pjevači trudili, teško će uspjeti postići pravilnu boju tona, netemperirano dvoglasje i sitno treskanje (*tremolo-staccato*)“ (Karabuva 2017: 244).

Lirski dvostih osnova je za pjesmu na koju se nadograđuje ojkanje kao baštinjeno pučko pjevanje. Ojkavica se uglavnom pjeva u desetercima, a karakterizira ih cezura, odnosno stanka iza četvrtoga sloga (4+6). Dvostih se rimuje, a rima utječe na ritam i melodioznost pjesme. Rima je parna (aa), a po broju slogova u riječima koje se rimuju, vodeću ulogu ima ženska (dva sloga), a rjeđe daktilska (tri sloga) rima. Ponekad se rimuju riječi prije cezure i na kraju stiha pa je u ojkavici postojana i leoninska rima: *Lako ti je svekrvi ugodit' / sve joj radi, š njom se ne zavadi.*

Lokalne zajednice koje njeguju ojkavicu vjeruju da je ona nastala kao čin dozivanja blaga (stoke), ali i ljudi – simpatija, partnera, prijatelja i članova obitelji. U vrijeme kada nije bilo mobilnih telefona, ljudski glas morao je biti jači, glasniji, pa i ojkavicu karakterizira glasno pjevanje. Cijeli život i gotovo svaku situaciju moguće je smjestiti unutar granica deseteračkoga kupleta. Pokušamo li samo zamisliti vrijeme bez razvijene tehnologije, shvatit ćemo da su uz fizičke napore i težačke poslove, glazbena i plesna kulturna dobra bila izvor razonode. Ljudi su se okupljali ispred škola i crkvi; na *gumnima* i livadama, zagrijali bi grlo, a zatim *pustili pismu*. Takvi događaji bili su povod i za hvatanje u kolo kao i za sviranje *dipli* i *gusli*. U kolu su se „radale“ prve ljubavi, a odabranice su uglavnom nosile titulu najbolje plesačice u kolu ili najbolje pjevačice ojkavica.

Šibensko je zaleđe u drugoj polovici 20. stoljeća brojilo po nekoliko desetaka narodnih diplara i guslara, a u današnje vrijeme taj se broj znatno smanjio. Danas je dobro ako u pojedinom naseljenom mjestu i lokalnoj zajednici ima barem jedan svirač tradicijskih instrumenata. Diple i gusle nisu poznati instrumenti svekolikome hrvatskom pučanstvu, ali su zato djeca (pogotovo u starije doba) dinarskoga područja odrasla uz njihove zvukove. Diple pripadaju aerofonim hrvatskim tradicijskim glazbalima, a predstavljaju dvocijevnu drvenu sviraljku na rupe s udarnim jezičkom. Kako bi se pojednostavnilo sviranje dipli, one se vežu

na mješinu od jareće ili janjeće kože. „Svira se prekrivanjem, otvaranjem i poluotvaranjem rupice sa po tri prsta od svake ruke (od kažiprsta naniže). Sviranje dipli bez mješine vrlo je naporno i zahtjeva posebnu tehniku: svirač udiše kroz nos, usnu šupljinu koristi kao rezervoar zraka, a izdiše na usta“ (Ćaleta 2000: 17).

Slika 1. Diple [preuzeto s <https://ethno.hr/fotografije-tradicijski-instrumenti/>]

Gusle, za razliku od dipli, pripadaju skupini kordofonih tradicijskih glazbala.

„Gusle se sastoje od zvučnog tijela, vrata i glave. Preko zvučnog tijela je navučena životinjska (obično jareća) koža, na sredini koje je probušena rupa radi boljeg glasa, a duž cijelog tijela i vrata napeta je jedna ili dvije strune od konjskog repa. Struna se napinje pomoću cilindričnog drvenog klina (*kličak*). Gudalo je napravljeno od tankog i čvrstog komada prirodno skrivljene grane drveta preko koje je nategnuta konjska dlaka“ (*isto*: 13).

Slika 2. Gusle [autor fotografije Nina Vujačić]

Za oba istaknuta tradicijska glazbala šibenskoga zaleđa karakteristična je improvizacija. Diplari i guslari u starija vremena najčešće su bili nadareni pojedinci, koji su svoje melodije uvježbavali čuvajući stoku na paši. Gotovo idilično izgleda slika šibenskoga pastira kako na prostranim pašnjacima čuva stado, svira diple ili gusle i na taj način stvara sinergiju između čovjeka i prirode. Takav ćemo prizor u današnje vrijeme rijetko vidjeti, pa i zamisliti. Mlađe generacije ne pokazuju velik interes za tradicijsku kulturu, odnosno glazbeni izričaj šibenskoga zaleđa. Život na selu (u zaleđu) sadržajno je siromašan, a svi bolji poslovi smješteni su u gradske sredine. Depopulacijom seoskoga stanovništva, u ruralnim krajevima ostalo je živjeti većinski starije stanovništvo. Na taj način slabi i povezanost staroga i mladoga, a svjesni smo da su upravo starci nositelji znanja o pojedinome tradicijskom fenomenu. Oslabljen kontakt generacija dovodi do prekida ili gotovo beznačajnoga prijenosa usmene kulture i ostalih nematerijalnih kulturnih dobara. Ovaj problem uočio je i istaknuti šibenski autor Frane Bilić pa je sastavio kratak osvrt o ojkavici, koji kod čitatelja/slušatelja stvara sinesteziju – čitajući/slušajući tekst stvaraju se slike koje bude mirise, boje i zvukove.¹

¹ Spomenuti tekst šibenski autor Frane Bilić još nigdje nije objavio, ali mi je dopustio da ga za potrebe diplomskoga rada objavim u cijelosti. Držim da je u njemu ispisana esencija otkanjanja kao neotuđivoga napjeva šibenskoga kraja koja je „uklesana“ u genetski kod naših predaka, a nadam se i potomaka.

Osim po razvijenosti, grad i selo možemo usporediti prema kriteriju glazbenoga izričaja. Dalmacija je poznata po klapskome pjevanju, no takvu vrstu vokalnoga sastava povezujemo uglavnom uz urbana priobalna područja. Dalmatinsko, a time i šibensko zaleđe, poznatije je po „izvedbama najstarijega sloja arhaičnih, tradicijskih pjevanja koja po etnografskoj podjeli pripadaju u područje dinarskog areala“ (usp. Zadarski list: 2015). Primjera radi, usporedila bih grad Skradin i naselje Dubravice koje je administrativno čak i u sastavu Grada Skradina. U Skradinu će družina pjevati klapske pjesme, dok će samo pet kilometara sjeveroistočno od grada, u Dubravicama, ljudi pjevati ojkavice praćene zvukovima dipli i gusli. Ovo je još jedan od dokaza zašto je neko nematerijalno kulturno dobro teško locirati i postaviti u strogo zacrtane teritorijalne granice.

„Ojkalica“

Kad bi se tebe pivalo, vino bi se razlivalo.

Od peta do vrata žile bi buktile nabrekle, grlu služeć. Okolo miriše smilje, kadulja, ti sura poput graba po kamenu kamenice ližeš i stojiš uspravno ko pragovi na didovim kućama i s burom se nadmećeš, nadjačavaš, rveć se, i stapaš se s daljinom u kampanelima i sa zvonom blaga na ispaši u ljuti. Nadimaš se pod oblacima i jeka te stoji među gredama. Ne more se razaznat je li to krik, zanos, nego samo milina obuzme i tražiš sebe u riječima koje stran', i ne razumije, ali shvaća. A žal je to za nekim dragim ili za mladosti ili najčešće za krajem, što ga vrime čini sve daljim i daljim. Ti šta si stine sumprešavala, po oblacima prskala, na samovanje si osuđena. Nađeš se još na vlaki, prilazima i kraj vode se nađeš, ali na putevima čobanskim te nema. Putevi su nestali pa tamo više ne zalaziš. Ljudi mičući se od komina i od tebe se odmiču i katkad samo zastanu u radosti i naslone se na tebe jer dođeš kao lijek, vraćaš na izvore, a tamo se još suza zatekne. S tobom se hodočasti u davnine gdje su horizonti davno utabani i stope se vide duboko u duši. S ljudima je došla i s ljudima će ostati. Ako se baština ljudima napuni, nasljeđu neće biti kraja jer ko je nije sluša i piva nit je radost kuša, nit je uživa. Njene su mjere drugačije. Tvoje su note zapisane između zemlje i čovjeka. Na zemlji nit on more bez tebe nit li tebe ima bez njega. Uresiš jasnost svoga čovjeka i on se po tebi poznaje i nigdje se i glas i stas čovjeka i pjesme ne spaja u jedno kao u tebi i s tobom. Po kršu nošena, sav život u kršu odzvanjala, u tuđini se sanjala, o ojkalice navijek se pivala i snivala jer tvoja se davanja ničim ne mogu miriti niti uspoređivati. Ti se ne možeš vagati i plaćati, tvoja se bistrina ne da zamutiti, ti si naša strana jer si kad i život darovana.

5. ZAŠTITA OJKANJA KAO NEMATERIJALNOGA KULTURNOG DOBRA

U vidu zaštite ojkanja kao nematerijalnoga kulturnog dobra najznačajniju ulogu i „prestiz“ predstavlja njegov upis na UNESCO-ovu *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Navedeni je upis krajnji rezultat kojem prethodi propisana procedura. Prije nominacije ojkanja na UNESCO-ovu *Listu*, Republika Hrvatska morala je odrediti formalno-pravne okvire; osnovati *Registar kulturnih dobara RH* te sastaviti formular za prijavu nematerijalnoga dobra koji bi sadržavao sve važnije podatke o istom.

Formalno-pravni okviri zadovoljeni su 1999. godine kada je donesen *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Prema članku 9. ovoga *Zakona*, ojkavica kao usmena književnost i folklorno stvaralaštvo u području glazbe pripada nematerijalnim kulturnim dobrima, a njihovo očuvanje „provodi se izradbom i čuvanjem zapisa o njima, kao i poticanjem njihova prenošenja i njegovanja u izvornim i drugim sredinama“ (*Zakon 1999*, čl. 9). Iz članka 71. možemo zaključiti da je ojkanje svojim upisom na *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita* postalo dio skupine ugroženih kulturnih dobara.

Gore navedenim *Zakonom* propisano je vođenje *Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske* u koji su upisana sva nacionalna dobra. U stavku 2. članka 14. naglašava se da je „Registar javna knjiga koju vodi Ministarstvo kulture.“ Isto Ministarstvo 2004. godine osnovalo je Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu i od tada se vrše upisi nematerijalnih kulturnih dobara u *Registar*. Trenutni predsjednik Povjerenstva, Tvrtko Zebec, piše da je „Povjerenstvu cilj bio upis nematerijalnih kulturnih dobara u *Registar kulturnih dobara RH* kao preduvjet za prijavu dobra na UNESCO-ove liste“ (Brkljačić 2020: 116). Prilikom upisa kulturnoga dobra, u *Registar* se navodi njegov naziv, oznaka Liste, registarski broj, vrsta i klasifikacija kulturnoga dobra, njegov smještaj u vremenu i prostoru, autor i nadležni konzervatorski odjel. Sve navedeno potkrijepljeno je kratkim opisom i fotografijom određenoga dobra.

Unosom svih podataka o ojkavici u *Registar*, ona je ostvarila sve uvjete za nominaciju za upis na UNESCO-ovu *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Nominacija se vrši putem ispunjavanja formulara, odnosno:

„obrasca u kojem bi svaki element ili fenomen trebao biti određen i opisan. [...] Nakon identifikacije elemenata i zajednice koja ga prakticira te područja na kojem je zastupljen, potrebno je argumentirati što ga čini posebnim za zajednicu koju

predstavlja, ali i kako će uvrštenjem na UNESCO-ov popis na globalnoj razini utjecati na popularizaciju nematerijalne baštine“ (Zebec 2013: 324).

Suradnja stručnjaka, kao prenosnice između Ministarstva kulture i lokalnih zajednica, rezultirala je nominacijom ojkanka 2010. godine na UNESCO-ovu *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Ključne 2010. godine istaknuti su pojedinci, ali i folklorne skupine koje u lokalnoj zajednici štite glazbeni izričaj ojkanke te su im dodijeljene titule nositelja znanja o ojkavici.² Nakon kratkoga opisa ojkanka slijedi izjava o ugroženosti ovoga izričaja u kojoj se navodi da je glavni razlog za predlaganje hitne zaštite ovoga glazbenog fenomena prekid kontinuiteta prenošenja znanja o ojkanku na nove generacije. Navodi se da su nositelji tradicije stariji ljudi koji su tehniku izvođenja ojkanka naučili slušajući i oponašajući svoje pretke i da bi oni samo putem usmene predaje uspjeli znanje prenijeti na potomke. Nositelji znanja o ojkavici (u širem smislu svi njeni dugogodišnji njegovatelji, a u užem smislu oni proglašeni UNESCO-om) imaju glavnu ulogu u njenom prijenosu, a potpomognuti medijima svoje znanje mogu „servirati“ širokoj masi. Njihova aktivnost, požrtvovnost, volja i trud jedini su način da se ovaj glazbeni izričaj nikada ne zaboravi. U tu svrhu, od velikoga su značaja festivali, smotre, manifestacije i večeri ojkavice kao i radionice čiji je osnovni cilj promicanje znanja o ojkanku kao tradicijskoj kulturi. Razvoj tehnologije omogućio je da se ojkanke kao glazbeni izričaj zabilježi putem video- i audiozapisa.

Na petoj sjednici Međuvladinoga odbora UNESCO-a, 16. studenoga 2010. godine u Nairobiju, nominacija ojkanka kao nematerijalnoga kulturnog dobra prihvaćena je i ono je uvršteno na *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Tim se događajem ojkanke plasiralo na poziciju dijela svjetske kulture, a vijest o odobrenju nominacije zabilježena je u nacionalnim pa i svjetskim tiskovinama. Kolegice i kolege iz ostalih dijelova svijeta pružile su ruku članovima hrvatske delegacije (Rut Carek i Tvrtko Zebec) i od srca im čestitali. Rut Carek, glavna tajnica Hrvatskoga povjerenstva za UNESCO, tom je prigodom predložila Tvrtku Zebecu, etnokoreologu i trenutnom predsjedniku Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu, da zaojkaju unutar dvije minute koje su dobili za zahvalu. Strancima nije bilo lako objasniti što je to ojkanke, ili, kako su oni znali izreći *ođkanje*, pa je najlakši način za predodžbu bio pretvoriti teoriju u praksu. Zebec je prihvatio Rutinu ideju pa je pred svjetskim auditorijem zaojkao „Oooooj, vuk magare na plot

² Proglašeni nositelji znanja o ojkanku 2010. godine bili su: KUD Sveta Margareta iz Velike Jelse, KUD Gacka iz Ličkog Lešća, KUD Radovin iz Radovina, KUD Sv. Nikola Tavelić iz Lišana Ostrovičkih, KUD Promina iz Oklaja te Marija Prelas iz Srijana i Tomislav Pervan Garo iz Kokorića kao istaknuti pojedinci.

nagonijooo“, a taj „nastup postaje vijest, vijest koja je obišla cijeli svijet; objavljen je u Australiji i na Novom Zelandu, a sve veće europske i američke novinske kuće objavile su ga u svojim dnevnim i internetskim izdanjima“ (Čaleta 2015: 231). Ojkanje je kao vokalna glazbena tradicija dinarskoga areala „iskoračilo“ na svjetsku scenu.

Ojkavica nije uspjela zadržati tu, očito trenutnu, popularnost, a dokaz za to su sve manji interesi za njeno očuvanje. Lokalna zajednica ima najveći utjecaj na zaštitu ovoga nematerijalnog kulturnog dobra, no problem je u tome što su i lokalne zajednice ruralnoga područja sve manje. Vrijednosti su se promijenile, svijet je postao užurban, a tradicijska je kultura pored drugih obaveza pala u drugi plan. U starija vremena čovjek bi ojkavicom pozivao drugoga na pjesmu, a danas će se takvi „istupi“ pojedinca pripisivati „ludošću“. Ojkavica živi uglavnom u kulturno-umjetničkim društvima koja redovito održavaju probe i organiziraju manifestacije ili odlaze na iste. Spomenuta društva broje po nekoliko članova uglavnom starije i srednje životne dobi, dok mladosti ili nema ili brzo gubi interes za sudjelovanje. Festivali i večeri ojkavice okupljaju KUD-ove i nadarene pojedince određenoga mjesta, regije, države pa i šire. Iako bi bilo bolje da se na takvim smotrama okupi što više kulturno-umjetničkih društava jer upravo oni su transmisijsko sredstvo kulture, mora se paziti da taj broj nije prevelik kako događaj ne bi postao dosadan. Takav scenarij odigrao se u Lišanama Ostrovičkim – na „Prvoj večeri ojkavice“ (2011.) sudjelovala su trideset i dva kulturno-umjetnička društva, a već sljedeće godine, na „Drugoj večeri ojkavice“, taj je broj smanjen na dvanaest. „Za manjak KUD-ova odgovorna je isključivo odluka organizatora Večeri da se skрати trajanje programa koji se prve godine pokazao kao prenaporan i predug“ (Brkljačić 2020: 137). U razgovoru s članovima KUD-ova iz šibenskoga zaleđa saznala sam da bi takve manifestacije bile idealne kada bi okupljale do deset kulturno-umjetničkih društava, a savršena mjera za nastup svakoga društva jest osam minuta.

Za zaštitu ojkanja potrebno je puno volje, truda, rada, upornosti, ali i novca. Na internetskoj stranici Ministarstva kulture i medija moguće je pronaći podatke koliko je koje godine osigurano sredstava na pojedine javne pozive pa tako i na onaj za nematerijalnu kulturnu baštinu. Pretražujući odobrene programe u kategoriji *Kulturno-umjetnički amaterizam*, pronašla sam nekoliko programa značajnih za zaštitu ojkanja u šibenskome zaleđu. Riječ je o festivalima, manifestacijama i smotrama koje su sufinancirane od strane Ministarstva kulture i medija. U predočenoj tablici (Tablica 1.) donosim podatke o prijavljenim KUD-ovima, vrsti događaja kao i o svoti novca izdvojenoj iz državnoga

proračuna. S obzirom na to da se „Glazbeni izričaj ojkanje“ od 2010. godine nalazi na UNESCO-ovoj listi, prijave programa pratila sam od tada.

Tablica 1. Svota novca izdvojena iz državnoga proračuna

	SVOTA NOVCA IZDOJENA IZ DRŽAVNOGA PRORAČUNA											
	[u kunama/HRK]											
	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
KUD Sveti Ilija Kljaci, Kljake Međužupanijska smotra izvornoga folklor „Ilindanske večeri“					5000	3000	3000	4000			7000	
KUD Sv. Nikola Tavelić, Lišane Ostrovičke Smotra ojkanja								7000	10000		10000	
KUD Dubrava kod Šibenika, Šibenik 6. Večer folklor u Dubravi								2000				
KUD Zvona Zagore, Unešić 14. Večer izvornoga folklor „Čuvat ćemo naše običaje“						3000						

Iako Lišane Ostrovičke pripadaju Zadarskoj županiji, „Smotra ojkanja“ iznimno je važna zbog sudjelovanja brojnih KUD-ova šibenskoga zaleđa.

Osim navedenih festivala, smotri i manifestacija, valja izdvojiti „Festival ojkavice“ na Miljevcima koji okuplja sva poznatija kulturno-umjetnička društva na šibenskome području. Ove godine održan je 9. Festival ojkavice, a sudjelovali su: KUD „Naši korijeni“ – Župa Kljaci, PS „Podsvilajska sela“ – Podsvilajska sela, KUD „Promona“ – Oklaj, KUD „Dinara“

– Kijevo, KUD „Srce Zagore“ – Kaštel Gomilica, narodni guslar Dane Jurić iz Dubravica i domaćini, KUU „Miljevci“ – Miljevci. Školski praznici, godišnji odmori, razvijeni turizam i toplo vrijeme koje omogućava izvedbe na otvorenom, razlozi su zašto se „Festival ojkavice“ održava upravo u ljetnim mjesecima. Za održavanje ovoga festivala, također su potrebna financijska sredstva, a ona ne pristižu iz državne, već iz lokalne blagajne. Od samoga početka organizator „Festivala ojkavice“ na Miljevcima je udruga Miljevački sabor, koja ujedno snosi i sve troškove. KUU „Miljevci“ je suorganizator i praktično odrađuje velik dio posla oko organizacije. Grad Drniš je pokrovitelj koji osigurava pozornicu, a Osnovna škola „Drniš“ udjeljuje prostor svoje područne škole „Drinovci“ za izvedbu programa. Cijeli je događaj medijski popraćen, a značajnu ulogu u tome pogledu ima Radio Drniš. Smatram da bi događaji ovakvog tipa bili mnogo posjećeniji kada bi im mediji ustupili više prostora. Ono što je sigurno, na „Festivalu ojkavice“ u Miljevcima okupljaju se ljubitelji glazbe, pjesme, plesa, starine i domovine. Komentari poput „al' ga ovaj trese“, „dobro ovaj goni“, „svaka čast kako dipli“, tek su dio onoga što možete čuti na miljevačkim tribinama. Negativna strana učestaloga druženja više kulturno-umjetničkih društava jest utjecaj jednoga društva i njegova pjevanja ojkavice na drugo, pri čemu se gubi autohtoni starinski glazbeni izričaj.

Radionice tradicijskoga načina pjevanja predstavljaju posljednji „krik“ zaštite ojkavice kao nematerijalnoga kulturnog dobra. „Prvi i osnovni cilj je prenošenje znanja svima zainteresiranima, naročito članovima KUD-ova, a prvenstveno na mlađe generacije koje, u općim trendovima modernizacije i globalizacije, ne prepoznaju vrijednost i značaj svoje autohtone baštine“ (Kula Jankovića: 2015). Na radionici sudionici uče o ojkanju uz audio- i videosadržaje, pjevaju ojkavice uz prethodno slušanje demonstratora i odlaze na kratka terenska istraživanja. Na šibenskome i zadarskome području možemo izdvojiti dvije radionice sličnoga naziva – Duga iznad Krke (Kistanje) i Duga iznad Kule (Islam Grčki). Spomenute radionice okupljaju vrhunske voditelje i demonstratore poput maestra dr. sc. Joška Čaleta i profesorice tradicionalnoga pjevanja na Fakultetu muzičke umjetnosti u Beogradu Sanje Ranković. Motivirani polaznici dolaze iz različitih poriva, a u skupinama (20-25 polaznika) možemo pronaći i staro i mlado. U narodu će neki reći da su radionice izvrstan način za revitalizaciju ugrožene ojkavice, dok drugi tvrde da se ojkavica, poput materinskoga jezika, usvaja, a ne uči.

Ojkavica doživljava svoj preporod i na lokalnim feštama, dernećima pa i na sajmovima. No ni takva zbivanja nisu uspjela odoljeti modernizaciji. Do pojave radija i televizije slični su događaji bili popraćeni cjelodnevnim, ako ne i cjelotjednim, ojkanjem, a u

današnjici tradicionalnu narodnu glazbu brzo zamjenjuje zabavna. Treskanje upečatljivoga sloga *oj* u ojkavici istiskuju posljednji hitovi moderne glazbe, dobro poznati široj publici.

Radio, televizija, pametni telefon, računalo i internetske stranice istisnuli su interes za očuvanje usmene književnosti pa joj se u današnjici pridaje sve manje važnosti. Navedeni mediji, s druge strane, mogu biti i inicijatori za pobuđivanje interesa o verbalnoj kulturi. Plasiranjem sadržaja o usmenoknjiževnim žanrovima na velike ekrane i (e-)tiskovine, mediji na neki način štite nematerijalnu kulturnu baštinu. Ojkavica je integrirani dio pojedinih domaćih filmova, serija i zabavnih pjesama, a njene stihove možemo pronaći u knjigama hrvatskih autora, u novinama pa čak i na natpisima *džambo* plakata. U tiskanim publikacijama lirski deseterački dvostisi ne moraju nužno upućivati na ojkavicu jer *ganga*, *rera* i *bećarac* zadovoljavaju jednaku formu. Dakle, ojkavica se najbolje doživljava promatrajući audio- i videosadržaje, a primat daje usmenoj, a ne pisanoj kulturi. Gledatelji srednje i starije životne dobi zasigurno će se sjetiti ojkanja *strikana* (Špiro Guberina) i *netjaka* (Ivo Gregurević) u kulturnoj seriji *Velo Misto* (1980), dok će mlađima biti poznatije Antino (Goran Bogdan) ojkanje u domaćem filmu *Sonja i bik* (2012). Strikan i netjak ojkaju u gostioni, a poslije i u restoranu za *vinu gospodu*, a motivi pića i hrane učestali su u njihovim ojkavicama. *Gosti od troška*, a ne od *vine vigure* otpjevali su ojkavicu *vidi 'rane, kula do nebesa / najlipje je kusat vriškog mesa* u restoranu modernog naziva Bellevue i na taj način su „sudarili“ tradicionalno i suvremeno. Prije je ojkavica mamila osmijehe svojim humorističnim tekstom, a danas je smiješna sama po sebi. Zanimljivo je da u filmu *Sonja i bik* (2012) redateljice i scenaristice Vlatke Vorkapić, ojkavica ima svoju iskonsku funkciju – funkciju dozivanja. Protagonist Ante opravdava status „seljačine“ dozivajući Sonju ojkanjem ispred velike zgrade u Zagrebu. Scenaristica tvrdi da je ojkavica u navedenom filmu upotrebljena prvenstveno zbog komičnoga efekta i igre riječi, ali da nije zanemarena ni njena glazbena vrijednost. Komičan efekt svakako je postignut, a publika se zbog upečatljivoga izričaja i dan danas sjeća stihova *mala Sonja, imena ti tvoga / dođi vidit ti bikanju moga*. Snimajući dokumentarni film *Ćaća i braća*, Vlatka Vorkapić upoznala je obitelj Škopljanac koja organizira bikijadu u Radošiću i koja njeguje ojkanje. Ista obitelj pomogla je scenaristici pri sastavljanju stihova ojkavica u *Sonji i biku*, a glumca Gorana Bogdana, „ćaća i braća“ učili su pjevati ojkavicu. Glumac je mislio da je to lako otpjevati, ali brzo se razuvjerio. Stoga i sama redateljica i scenaristica kaže da bi svakome tko misli da je to samo galama i bučenje preporučila da sam pokuša otpjevati ojkavicu.

6. OJKANJE U ODNOSU NA GANGU, RERU I BEĆARAC

Za ojkavicu, gangu i reru često ćemo čuti da su slični, ako ne i isti, načini pjevanja. Takvo je razmišljanje potpuno netočno. Ojkavica se lako može prepoznati po ojkanju, odnosno otegnutom pjevanju gdje se treska i dulji slog *oj*. U ojkavici prvi glas *konta*, ostali *vataju i gone pismu*, a „u Muzičkoj enciklopediji (1958.) navodi se da u gangi drugi glas ne izgovara riječi, nego prati prvog pjevača s: gan, gan ili gn, gn, ga. Neki autori navode da drugi glas (i ostali) prate prvoga pjevača istovremeno s: gan, gen, gun, gin, gn i sl.“ (Karabuva 2017: 243). Slična situacija je i kod rere – dvoglasnoga grlenog pjevanja u kojemu „jedan pjevač izvodi pjesmu, a drugi ga istovremeno prate ili reraju“ (*isto*: 245). Reranje se odnosi na pjevanje u kojemu se čuju glasovi *re-re-re*. Kod reranja jedan pjevač *goni*, a ostali *prihvaćaju i reraju*, dok kod ganganja jedan pjevač *piva* ili *vodi*, a ostali *privaćaju i gangaju*. Teritorijalna je rasprostranjenost još jedna diferencija među navedenim pjevanjima. Ojkavica se pretežno izvodi na području Dalmatinskoga zaleđa, Like i Hercegovine, dok je ganga usko vezana za Imotsku krajinu i zapadnu Hercegovinu, a rera za Sinjsku, odnosno Cetinsku krajinu.

Pogreška bi bila kada bismo poistovjetili ojkavicu i bećarac. „U bećarcu se obično „natpjevavaju“ dva ili više vodećih pjevača koje prati skupno pjevanje i svirka narodnih glazbala, nekoć gajdi i tambure samice, a potom tamburaških sastava ili mješovitih sastava s violinom, harmonikom i tamburama“ (Ministarstvo kulture i medija RH: bećarac). Već u ovoj rečenici možemo pronaći nekoliko razlika između ojkavice i bećarca – kod ojkavice nema mjesta za „natpjevanje“ i ojkavica je isključivo vokalni napjev. „Bećarac se obično izvodi tako da prvi stih ili dio stiha, koji tvori određenu smisaonu tezu, otpjeva jedan pjevač, a potom mu se pridruže ostali pjevači. Drugi je stih najčešće humorna antiteza prvom stihu, a pjevaju ga obično svi pjevači“ (*isto*). U ojkavici pjevač koji pjeva prvi može sam ispjevati dvostih u cjelini ili se može dogoditi da otpjeva samo jedan stih iza kojeg slijedi poduplavanje, odnosno „repeticija teksta nakon koje slijedi potresanje glasom“ (Ćaleta 2018: 560). Bećarac je popularan na području Slavonije, Baranje i Srijema, no rijetko se zna zapjevati i na području šibenskoga zaleđa. Osnova „dalmatinskoga“ bećarca jest stil pjevanja poznat pod nazivom pjevanje *pod bas*, a označavaju ga kvintni završeci. Iz razgovara s Franom Rakićem, saznala sam da se u šibenskome zaleđu pjevanje s kvintnim završecima češće naziva *pivanje po lički*, a glavna karakteristika je da „jedan vodi, a svi ostali prate drugi“.

Ono što je zajedničko svim ovim žanrovima jest forma deseteračkoga dvostiha. Isti tekst, odnosno riječi deseteračkoga dvostiha mogu se otpjevati različitim napjevom pa tako ojkavica, ganga, rera i bećarac mogu biti sadržajno isti, a izražajno različiti. Zanimljiva je konstatacija šibenskoga tekstopisca Frane Bilića da se tekst pjesama ramske gange podudara s tekstom pjesama pakovačkih ojkavica. Bilić je u knjizi *Raspivana rama* autora Vlade Vladića pronašao nekoliko lirskih dvostiha koje su pjevali pakovački ojkači dok je on bio dijete.

7. ISTRAŽIVANJE OJKAVICE U ŠIBENSKOME ZALEĐU

Moja ljubav prema pjesmi, starini, običajima, tradicijskoj kulturi i usmenoj književnosti natjerala me da ojkavicu uzmem kao predmet istraživanja za svoj diplomski rad. Usmena književnost me oduvijek posebno zanimala jer sam kroz nju oživljavala priče, predaje, legende i pjesme koje su mi u nasljeđe ostavili baka i djed. Književnost koju su mi prenijeli preci usmenim putem uglavnom se ticala moga rodnog kraja – Šibenika i njegove okolice. Dakle, ono što me obilježava jest ljubav prema ognjištu, ljubav prema onome što je u velikoj mjeri ugroženo, ali ne smije „umrijeti“. Zanimanje za usmenu književnost, na taj se način, razvilo davno prije fakultetskih dana, a oni su omogućili da se taj interes dodatno produbi. Još na preddiplomskome studiju znala sam da će tema moga diplomskog rada biti usko povezana s usmenom književnošću, a tome sam htjela pridodati i lokalnu vrijednost. Ojkavica je glavna asocijacija kada govorimo o glazbenome izričaju šibenskoga zaleđa koji se stoljećima prenosi s koljena na koljeno. Ona sve manje „boravi“ na ognjištima, na seoskim putevima i livadama, a interes mlađih generacija za njenu revalorizaciju sve je manji. Siromašna je i njena inkorporiranost u literaturi pa na ovaj rad gledam kao na jedan način zaštite ugroženoga nematerijalnog kulturnog dobra. U početku istraživanja prikupila sam svu dostupnu građu koja se tiče ojkavice i njene zaštite. Nakon dužega pregleda i iščitavanja literature, stvorila sam set pitanja koja bi mi bila od iznimne važnosti prilikom izlaska na teren. Ono što je doprinijelo mome istraživanju svakako je „9. Festival ojkavice“ na Miljevcima, održan 7. kolovoza 2021. godine. Shvatila sam da su nadareni ojkači uglavnom udruženi u različita kulturno-umjetnička društva i da je malo ojkača koji djeluju samostalno. Festival ojkavice me oduševio i odlučila sam se javiti predsjednicima KUD-ova koji su na njemu sudjelovali. To nije bio velik problem s obzirom na to da su kontakti bili dostupni na *web* ili *Facebook* stranicama pojedinoga KUD-a. O temi diplomskoga rada razgovarala sam s članovima obitelji i brojnim prijateljima, a njihovom sam preporukom uspjela doći i do nadarenih pojedinaca koji obitavaju u šibenskome zaleđu. S blagom skepsom slala sam upite, ali povratne informacije bile su više no oduševljavajuće. U upitu sam dala do znanja tko sam, koja je svrha moga javljanja i koju vrstu pomoći tražim. Ljudi od kojih sam tražila pomoć, moju su zainteresiranost prepoznali kao isključivo dobronamjernu i svoja su znanja odlučili podijeliti sa mnom. Njima je bilo u isto vrijeme začuđujuće i drago što jednu mladu osobu zanima ono što danas živi samo u malobrojnim lokalnim zajednicama. Prilikom dogovora o sastajanju, imala sam sluha za tuđe obaveze i htjela sam se maksimalno prilagoditi njihovim zahtjevima s obzirom na to da ispitanici meni izlaze ususret.

Tijekom istraživanja služila sam se metodom polustrukturiranoga intervjua. „Kod takvih intervjua raspored/hodogram pitanja nije čvrsto određen, sljedovi tema mogu se mijenjati onako kako to nameće dinamika razgovora ili priroda situacije“ (Potkonjak 2014: 72). Pitanja sam prethodno pripremila, a neke od njih sam, zbog složenosti, poslala članovima KUD-a i prije izlaska na teren. Pitanja nisam ispitivala po redosljedju jer bi odgovori na pojedina pitanja pristizali i prije njihova postavljanja. Tijek razgovora bio je otvoren, a karakteriziraju ga brojne digresije, prisjećanja, osvrti i anegdote.

Razgovore sam snimala preko mobitela (uz odobrenje ispitanika) kako bih se mogla u svako doba „vratiti“ na pojedine odgovore. Na temelju snimljenih audiozapisa nastajali su transkripti, koji su umnogome olakšali pisanje krajnje faze istraživačkoga rada.

7.1. Ojkavica u očima ojkača

Miljevčanin Zvonko Šostera ojkavicu laički opisuje kao pjesmu koja se pjeva iz duše i iz srca te kao pjesmu koja se od malih nogu usvaja, a ne uči. Za dobro otpjevanu ojkavicu, prema njegovim riječima, potrebno je imati dobar kapacitet pluća, dobro grlo, još bolji sluh i veliku volju. Ojkači šibenskoga područja tvrde da mnoge ojkavice započinju i završavaju slogom *oj* iz čega možemo izlučiti njenu jednostavnu ABA formulu. B pritom stoji iza teksta same ojkavice koji je već stoljećima dio usmene književnosti. Tekst ojkavice se često tijekom pjevanja ne razaznaje, stoga možemo reći da ojkavica daje prednost napjevu. Napjevi se razlikuju od zajednice do zajednice pa će Mirlovčani zvučati drugačije od Miljevana, Prominjana ili Petropoljana. No razlike u šibenskome zaleđu nisu očite svima i onaj tko ojkavicu ne pjeva ili ne zna puno o njoj, teško da će uočiti diferenciju. Predsjednik KUD-a „Promona“, Zvonko Bare, kaže da se upravo u tim nijansama krije draž pjevanja ojkavice.

Kazivačice Anka Perišić i Danira Skelin ne slažu se s izjavama pojedinaca da je ojkanje sinonim za deranje pa mi kroz razgovor daju do znanja da je riječ o vrlo specifičnom pjevanju koje iziskuje istančan sluh pjevača. Nije neobična pojava ni da ojkači *zatvore dlanom uho* kako bi na drugo bolje čuli preostale pjevače. Ojkači se međusobno osluškuju, pogotovo pri treskanju završnoga sloga *oj*, i daju znakove ako se nečiji glas treba sniziti ili povisiti kako bi pjevanje bilo usklađeno. Miljevčanin Ivan Kisić kaže da je ojkavica odmor vrsnim pjevačima – „oni pjevaju kao da pričaju.“ Na spomen odmora, gospodin Šostera se nadovezuje: „ja se sićan kao dite kad je u moga dida kopalo po dvanaest ljudi. Oni bi marendali i ručali u vinogradu, a ostatak dana bi proveli kopajući. Nakon cijeloga dana

kopanja, dvanaestorica težaka vraćala se kući pivajući. Ojkavica je bila odmor od mukotrpnog rada.“ Gospodin Zvonko Bare ustanovljuje da smo pjevanjem ojkavice isključeni od svakodnevnih problema.

Žitelji šibenskoga područja na ojkavicu gledaju isključivo kao na baštinu vrijednu zaštite i očuvanja jer ne oživljavaju samo oni nju, i ona oživljava ljudsku memoriju. Kratki deseterački lirski dvostisi izgovore se ili otpjevaju u nekoliko sekunda, a u njima je sadržano nešto puno duže – cijeli život. Na moje pitanje što ojkavica znači vama, predsjednica KUU „Miljevci“, Danira Skelin, odgovara: „Ojkavica je asocijacija moga kraja. Osluškujući ili pjevajući ojkavicu ja vidim krš, kamen, lito, cvrčke, čujem zvuk ovaca, vidim cijelo djetinjstvo.“ Uistinu, svim kazivačima probudile su se slike iz prošlosti i gotovo svi su vidjeli selo, krš, *blago*, kolo i komin kraj kojega sjedi cijela obitelj i pjeva – od najmlađega do najstarijega člana.

Gospodin Frane Rakić iz Pakova Sela prisjetio se osnutka, ali i nestanka pakovačkoga KUD-a „Sloga“. „Slogu“ su 1983. godine osnovali Frane Bilić i Frane Rakić, ali ona je iz političkih razloga registrirana tek tri godine nakon. „Bili su optuženi za pokretanje društva kao paravana za protudržavne aktivnosti, ali su zbog nedostatka dokaza nakon nekog vremena pušteni. Ime Sloga biraju prema uspomeni na Seljačku slogu i čelnika HSS-a, Stjepana Radića“ (Ćaleta 2005: 512). Članovi su htjeli vratiti izgubljeni identitet Zagore jer su njeni stanovnici bili vječno etiketirani kao građani drugoga reda. Ono čime su se oni najviše mogli istaknuti bila je neosporna kulturna vrijednost koju su posjedovali, a posjeduju i danas. „Sloga“ je bila središte društvenoga života i pokretač svih većih zbivanja u selu. Ojkalo se u svim prigodama, a zanimljiv je bio i njihov način uvježbavanja – najbolji akordi nastajali su onda kada bi svaki pjevač pjevao iz drugoga *ćoška* kuće. Nažalost, mlađi su prestali njegovati ovu vrstu nematerijalnoga kulturnog dobra, a nestankom usmenoga prijenosa tekstova, nestala je i „Sloga“. Rakić povlači paralelu između nestanka pjevanja ojkavice s nestankom života na selu. Iako su mlađe generacije zapustile ono što im je na polju kulture pripisano, ojkavicu i dalje možemo čuti u izvedbi starijih ojkača i nekadašnjih članova „Sloge“ koji pjevaju za svoju dušu.

Narodni guslar Dane Jurić iz Dubravica objasnio mi je da iza svake ojkavice stoji puno duža priča. Cijeli jedan događaj mogao se sažeti u deseterački kuplet. Jurić se u razgovoru sa mnom osvrnuo na samu formu kojom je pisan tekst ojkavice. Budući da je riječ o guslaru, a već od prije nam je poznato da su oni dobri u improvizaciji, Dane deseterce *sipa kao iz*

rukava. Tvrdi da zna više od 1500 stihova, a po ojkavicama i pjesmama koje je samo meni ispjevao i izrecitirao, usuđujem se reći da je ovaj okrugli broj davno premašen. Naš narodni guslar Jurić pokušao je pamtiti i stihove koji nisu pisani u desetercu i tvrdi da je to znatno teže. Govori da deseterački dvostisi, a pogotovo oni rimovani kao što su u ojkavici, sami tjeraju prema naprijed. Ponekad je dovoljno sjetiti se rimovanih riječi s kraja stiha da bi preostale same nadošle. Tekst u formi lirskoga deseteračkog dvostiha bio je ožvijen posebnim napjevom ojkavice koji je do 70-ih punio težačke konobe, odnosno *toverne*. U njima bi jedan gost zapjevao *oćemo li zapivati pobro, / Bog će dati pa će biti dobro*, a cijela toverna bi pjesmu prihvatila i nastavila pjevati. Druženje bi se uz ojkavicu i kapljicu dobra vina nastavilo do ranih jutarnjih sati.

Svi subjekti istraživanja složili su se da ojkavica zaslužuje i, zbog jedinstvenosti, opravdava svoje mjesto na UNESCO-ovoj *Listi nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebno hitno očuvanje*. Miljevčani kazuju kako se njihov stav prema ojkavici nije promijenio otkako se ona našla na netom spomenutoj *Listi*. Ona je za lokalnu zajednicu jednako vrijedna nekada i sada, a UNESCO-ovo priznanje proširilo je interes u nacionalnim i svjetskim krugovima. Interes nedostaje kod mladih, a njegovo pomanjkanje se opravdava rapidnom modernizacijom, globalizacijom i ruralnom depopulacijom. Mladi ljudi rođeni na kršu šibenskoga zaleđa bolje sutra traže u većim hrvatskim i inozemnim gradovima. Modernizacija se dogodila i na području glazbe pa se Miljevčani šale da mladi zapuštaju *oj*, a sve se više okreću *dum-dum* glazbi. Da nikoga od mladih ojkanje ne zanima, bila bi potpuna neistina, ali su nažalost takvi „zaštitnici“ tradicijske kulture u velikoj manjini. Ipak, mladi ojkači, diplari i guslari atrakcija su na većim događanjima, pogotovo onim usko vezanim za ojkanje i folklor. Takvi pojedinci na manifestacijama, festivalima i smotrama zaslužuju najjači pljesak i najgromoglasnije ovacije.

Kazivači su se jednoglasno složili da su organizirani susreti folkloru najbolji čimbenici pri zaštiti ojkavice. Osim vrlina, ističu i manu – KUD-ovi i nadareni pojedinci pod utjecajem su tuđih napjeva pa se zna dogoditi da svom izvornom izričaju pripajaju značajke tuđega, čime se gubi izvornost. Nastup pojedinoga društva na festivalima, smotrama i manifestacijama trebao bi trajati maksimalno osam minuta pa sav sadržaj koji su pripremili treba dobro organizirati. Uz ojkavicu, na takvim ćemo događajima imati priliku vidjeti i čuti različita kola i *biralice*, a ako izvedba prelazi osam minuta, nešto od navedenoga treba *izbaciti* iz repertoara. Petropoljci su mi opisali biralicu kao spoj glazbe i plesa. U njoj mladići i cure plešu kolo, a momak ili djevojka izdvojeni unutar rukama opasnoga kruga, biraju svoju

odabranicu ili odabranika. Upravo iz toga razloga, ovaj je glazbeno-plesni nastup prozvan *biralica*. Prilikom plesanja kola, izvođači pjevaju stihove koji metrom i vrstom napjeva ne odgovaraju ojkavici. Tipični tekst petropoljske biralice je:

Otvorite malo kola,
evo ide lola nova.³

Bira', bira', bira' će,
da vidimo koga će.

Ajde mali biraj para
da vidimo je li valja.⁴

Sa Svilaje puše bura,
lip je momak, lipša cura.

Nije kolo za šetanje,
već je kolo za igranje.⁵

Okreni je, privrni je,
iz našega sela nije.

Vidi male što se baca,
naučila kod ovaca.

³ Na početku biralice, mladić ili djevojka koji biraju stoje izvan kola, a nakon njegova otvaranja, ulaze unutra. Iza ovoga čina, slijedi biranje.

⁴ Nakon mladićeva odabira cure (ili obrnuto), par razgovara i dogovara se unutar kola.

⁵ Nakon ovoga osmeračkoga distiha, par počinje igrati, odnosno plesati.

Uz kolo, niz kolo, vama je dosta,
Možda neki u kolu malo lipši osta.⁶

Ajde seko izaberi,
koga tvoje srce želi.⁷

Sad se vidi sad se zna,
'ko se kome dopada.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Sličan tekst biralice pjeva se u svim krajevima šibenskoga zaleđa. U biralicama je riječ o drugačijoj vrsti napjeva nego kod ojkavica; deseterački kupleti su zamijenjeni uglavnom sedmeračkim ili osmeračkim dvostisima, a u usporedbi s tipičnom ojkavicom izostaje i potresanje sloga *oj* na kraju pjesme.

⁶ Iza ovih stihova, mladić se vraća u kolo, a djevojka ostaje u njemu i traži svoga odabranika.

⁷ Djevojka odabire mladića.

8. TEMATSKA RASLOJENOST U OJKAVICAMA

Ojkavice su poznate kao narodne pjesme koje opjevavaju cijeli život. Budući da one prodiru u svaki segment ljudskoga, one i tematiziraju sve povezano s čovjekom – njega, njegov život, ono što ga okružuje i zadovoljava. Ojkavica je ujedno i ispovijed seoskoga čovjeka koji kroz lirski dvostih govori o svemu što mu leži na duši.

„Istina je da su primjeri usmene narodne književnosti zapisani na selu, u seoskom i seljačkom ambijentu, i od ljudi koji nisu bili školovani, tj. koji nisu stekli ono obrazovanje koje se je dobijalo pohađanjem škole i učenjem iz knjiga (...), ali želimo naglasiti činjenicu da se sposobnost stvaralaštva izgrađuje i brusi u jednoj neuhvatljivoj životnoj borbi, u teško objašnjivim društvenim previranjima, u stjecanju tisuću nečitljivih kulturnih i socijalnih komponenata, u jednom osebnom, iznimnom i neponovljivom životnom, sudbinskom okupu mnogih, iznenadnih i nekontroliranih stvaralačkih poticaja“ (Čubelić 1970: XVII).

Prema podacima iz *Popisa stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine*, udio nepismenih osoba iznosi 0,8% od sveukupnoga stanovništva Republike Hrvatske. Promatramo li nepismenost na rangu županija, „najveći je udio nepismenih osoba starih 10 i više godina u Šibensko-kninskoj županiji i iznosi 2,0% ukupnoga stanovništva te županije“ (DZS). Iako su ove brojke za šibensko zaleđe poražavajuće, mora se naglasiti da je udio nepismenoga stanovništva u konstantnom padu. Bez obzira na pismenost, ne može se reći da žitelji šibenskoga zaleđa nisu pokazivali interes za književnost. Ona se nje govala usmenim putem prenoseći se iz generacije u generaciju. Brojni retorički oblici, legende, predaje, priče, pripovijetke i pjesme „rođene“ su upravo na tome tlu. Stoljećima se prenosio i tekst pjesama koje su popraćene treskanjem sloga *oj*.

Do polovice prošloga stoljeća, a i nešto kasnije, žitelji šibenskoga zaleđa bili su predodređeni za rad u poljoprivredi. Prijenos usmene književnosti bio je jedan način razonode i odmor od mukotrpnoga rada. Osnovne teme ovoga tipa književnosti, stanovnici šibenske zagore pronalazili su u svome okruženju. Pjevalo se i pričalo o rodnom kraju i njegovim mještanima, o domovini, ljubavi, vjeri, seoskim poslovima i domaćim životinjama, o vremenu, životu i smrti. Sve ove teme sačuvane su i u tekstovima ojkavica zabilježenih u šibenskome zaleđu. U nastavku donosim kratak pregled tematske raslojenosti u ojkavicama pjevanim na tome području. Uz svaku temu priloženo je i nekoliko primjera lirskih deseteračkih kupleta.

8.1. Rodni kraj

Svaka lokalna zajednica koja neguje ojkavicu ima zasigurno barem jedan lirski dvostih o rodnome kraju. Većini se na spomen ojkavice bude slike upravo njihovoga zavičaja. Danas voditelji raznih susreta najavljuju KUD-ove i talentirane pojedince te glasno izgovaraju ime mjesta odakle dolaze, no to gotovo da i nije potrebno jer već prvom ojkavicom, ojkači predstavljaju sami sebe.

Oj Miljevci ponosu i diko,
s ljubavi te zovem Republiko.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Oj Pakovo, moje selo malo,
hrvatsko si bilo i ostalo.

(Kazivač: Frane Rakić)

Dubravice to je moje selo,
u njemu je vedro i veselo.

(Kazivač: Dane Jurić)

8.2. Ljubav

Ljubav je bila i ostala nepresušan izvor za tvorbu lirskih stihova. Prve simpatije i ljubavi, brakovi i razvodi, vjernosti i nevjere – sve ljubavne teme našle su svoj put do ojkavice. Nerijetko se događa da u pozadini ispjevane ojkavice stoji cijela jedna ljubavna priča. Do sredine prošloga stoljeća normalno je bilo da se roditelji seoskih mladića i djevojaka dogovaraju za njihove brakove. Pritom se najviše pazilo na imovinsko i zdravstveno stanje. Mladići i djevojke su najčešće nevoljko ulazili u takve zajednice i cijeli život su patili za odabranicom/odabranikom njihova srca. Ojkavica predstavlja jednu vrstu komunikacije, a ovisno o tome kome je poruka upućena, ojkavica može biti *muška* i *ženska*. *Muške ojkavice* pjevaju muškarci, a njenim tekstom obraćaju se ženama, dok *žensku ojkavicu* pjevaju žene i

obraćaju se muškarcima. Ljubav je najljepša kada je satkana od sklada, poštovanja i vjernosti, a njene najbolje opise možemo pronaći i u ojkavici.

Kad ja pivan, kažu vesela je,
niko ne zna mome srcu šta je.
Na mom srcu tuga se savila,
da j' u čaši, ja bi je prolila.
Nije ljubav kano čaša vode –
prolije se pa u zemlju ode.
Već je ljubav kano čaša meda,
od srca se otrgnuti ne da.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Ljubav može biti:

a) ostvorena

Ljubim malu, ona mene isto,
po pet puta sve u jedno misto.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

b) neostvorena

Mene dragi za poljubac kuša,
to njegova ne dočeka duša.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Mala moja iz Petrova polja,
ona oće, mene nije volja.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

c) uvjetovana trećom osobom

Mala moja materina lipa,
ja te mazim, a drugi te štipa.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Ovisno o pjevaču i adresatu, ojkavica može biti:

a) muška

Mala moja, materina bona,
biž poda me eto aviona.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

b) ženska

Oj dragane, moja vita jelo,
dođ' u mene, u Pakovo Selo.

(Kazivač: Frane Bilić)

Ponekad se ljubav svodila na čistu strast pa možemo izdvojiti i erotske ojkavice. Njih karakterizira metaforičnost izraza i smiješan prizvuk. Lascivan sadržaj skriven je upotrebom riječi koje same po sebi nisu problematične, odnosno neprihvatljive u javnome govoru.

Mala moja, veži svoju koku,
pivac mi je od sinoć u šoku.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Mala legla, oće da se pegla,
nema pegle dok momak ne legne.

Vidijo sam iza zida dvoje
di se muče da ih bude troje.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

8.3. Prijateljstvo

Prijatelji su obitelj koju biramo sami! U vrijeme kada nije bilo moderne tehnologije, druženje i zabava s prijateljima bili su najomiljeniji „program“. Prijateljstvo, poput ljubavi, nekada traje cijeli život, a ponekad se zbog različitih okolnosti prekida. U ojkavici se muškarci i žene lakoga morala često povezuju s pucanjem prijateljskih veza.

Pivaj pobro pivaj prijatelju,
s tobom imam zapivati želju.

Doša dragi, doveja kolegu,
lip kolega, ja zavoli njega.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Moj kolega i godino moja,
mala me je zavolila tvoja.

(Kazivač: Dane Jurić)

8.4. Vjera

Vjera je stanovnicima šibenskoga zaleđa oduvijek bila bitna i ljudi su privrženi Crkvi i Bogu. Ona je uvijek, a naročito u teška predratna i ratna vremena, pružala utjehu, spas, pomoć i utočište. Molitve se u mnogim kućama mole svakoga dana, a osim Presvetome Trojstvu, upućene su Gospi od Visovca i svecima koji se na ovome području slave. Vjera je u šibenskome zaleđu bila čvrsta pa čak i onda kada je totalitarni režim smatrao prijetećom i kada su vjernici deklarirani kao protivnici vlasti. Blagoslovi, zahvale i molitve sadržane u ojkavici prožete su vjerom u Boga.

Ovo su vam miljevačke lole
što se krste i Bogu se mole.

Visovačka Gospe tebi hvala,
ti si sebi misto odabrala.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

8.5. Vojska

U Jugoslaviji, a od osamostaljenja pa do 2008. godine i u Republici Hrvatskoj, bilo je obvezno služenje vojnoga roka. Godine 2007. Vlada Republike Hrvatske prihvatila je *Zakon o obrani* koji „propisuje mogućnost suspenzije vojne obveze te mogućnost dragovoljnog služenja vojnog roka“ (Jutarnji list: 2007). Zagazivši već i u 21. stoljeće, vojni rok je obvezivao mladiće da na neko vrijeme izbivaju iz svojih domova. Danas imamo *pametne mobitele*, računala i *tablete* pa se s nekim, tko je daleko od nas, lako čujemo, a prije je rodbina imala samo papir i olovku. Žena bi pisala svom *draganu* i nestrpljivo čekala njegov povratak. Osim pisma, značajna je i usmena kultura u kojoj su nastajale brojne pjesme, predaje i priče koje tematiziraju baš ovakve događaje. Ojkavica pobuđuje osjete, slike, mirise, dodire i nudi nam prividnu blizinu nekoga tko je daleko.

Pivala bi, al' mi se ne rači,
mog dragana vojnika oblači.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Grlo moje i piva i trese,
šta j' od moga lole ne čuje se.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

8.6. Dijelovi tijela

Čitamo li djela iz starije hrvatske književnosti, primijetit ćemo da se često naglašavaju pojedini dijelovi ljudskoga tijela. Oči poput Amorove strijele „zarobe“ ljudsko srce; žena sa zlaćanom kosom zavodi muškarca, a bijelim tijelom čistim poput pahulje, oduzima dah svakom tko je promatra. Ovakvi, i njima slični motivi, nisu zaobišli ni hrvatsku usmenu

književnost šibenskoga kraja. No stil u ojkavicama koje tematiziraju pojedine dijelove ljudskog tijela varira od uzvišenoga do niskoga. Ukoliko je nešto vrijedno hvale, smišljeno je i opjevano uzvišenim stilom, a ako je glavni cilj narugati se nekome, tekst ojkavice odisat će niskim stilom.

Moj dragane, plave oči tvoje,
ne salaze sa pameti moje.

Oči moje užegle bi sviću,
kamal ne bi srce u mladiću.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Otkad nosin brkove i bradu,
cure mi se ljubiti ne dadu.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

8.7. Svekrva i nevjesta

Odnos svekrve i nevjeste od pamtivijeka je pod povećalom. Nevjesta se uvijek morala dokazivati svekrvi, a status *dobre* ili *loše* dobivala je radom u kući i oko nje. Nevjesta je znala da dolaskom kod muža mora poštovati običaje njihove kuće i da je zadnja riječ njihova. Mogli bismo reći da je nevjesta u ovom odnosu bila podređena, ali to nije izazivalo nikakvo čuđenje i takav poredak bio je općeprihvaćen. Ako bi se nevjesta u bilo kojem segmentu suprotstavila svekru i svekrvi, naišla bi na osudu, ne samo te kuće, već cijelog sela. Na ovu temu osmišljene su i otpjevane brojne ojkavice koje kod slušatelja, zbog prirode nastanka, izazivaju grohotan smijeh. Neke od njih su u svome izrazu hiperbolizirane, a osnovni cilj preuveličavanja jest stvaranje humora.

Svekrvice, misliš ka' sam mala
da ti ne bi ugoditi znala.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Svekrvice budi meni dobra,
ja ću tebi kao zmija kobra.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Nisu svi odnosi između svekrve i nevjeste bili loši. Dapače, mnogo je obitelji u kojima su svekrva i nevjesta bile poput majke i kćeri. Umjesto svekrve, tako dobro prihvaćenoj nevjesti, selo bi tražilo mane.

Svekrvice budi meni dobra,
spremat ću ti postelju do groba.

Svekrva me moja pozdravila,
bolno mi je srce ozdravila.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

8.8. Politika

Kroz povijest su se izmjenjivali razni oblici vlasti koji su donosili svoja pravila i nametali ih društvu. Bivša država i njen poredak izazvali su bunt šibenskih „zaleđana“, a oni su svoja negodovanja često iskazivali pjesmom. Takva vrsta otpora nije prošla nekažnjeno pa su mnogi bili pritvoreni zbog stihova u kojima se veličala Hrvatska. Tadašnji vlastodršci ojkavicu nisu vidjeli kao oblik njegovanja tradicijske kulture, već kao paravan za buđenje hrvatske nacionalne svijesti. Politika se trudila ugušiti takvu vrstu usmene tradicije, ali ljudi su je, iz inata, njegovali još i više. Pakovo Selo je 80-ih bilo pod budnim okom policije zbog takozvanoga promoviranja ustaštva. Ono što se uistinu veličalo, bilo je hrvatsko ime, a hrvatsko ime bilo je trn u oku vladajućima.

Oj Zagrebe, grade pokraj Save,
glavni grade Hrvatske države.

(Kazivač: Frane Bilić)

Čavoglave, moje selo malo,
hrvatsko si bilo i ostalo.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Mili Bože, more li se znati,
mogu li se mrtvi podizati?
Mi bi digli narodnog vodiča,
pokojnoga Stjepana Radića.
I njegovog brata rođenoga,
pokojnoga Radića Tonoga.

(Kazivač: Frane Bilić)

Ojkavica se kao usmenoknjiževni žanr od davnina prenosi na mlađe generacije – njen napjev i stihovi. No tekst ojkavice se osuvremenjuje, odnosno, uz stare stihove koje su pjevali preci, ojkači osmišljavaju nove. Ona pjeva o suvremenim događanjima na javnoj sceni i zadire u sva područja ljudske djelatnosti pa i u politiku.

8.9. Seoski poslovi

Poznato je da je ojkavica nastala dozivanjem stoke ili ljudi. Danas se rijetko koja obitelj u šibenskome zaleđu bavi stočarstvom, a nekoć je to bio glavni izvor zarade i osnova za prehranjivanje obitelji. Ljudi su *gonili* ovce, koze i krave na ispašu, a vrijeme provedeno sjedeći u prirodi, kratili su ojkavicom. Osim faune ovoga kraja, važno je spomenuti i njegovu floru. Šibenski težaci kopali su i orali škrtu zemlju kako bi ona kasnije plodovima mogla nagraditi njihov rad. U vrijeme kada nije bilo traktora i automobila, konji i magarci bili su ljudima jedina pogonska i prijevozna sredstva. Žene su, uz navedene poslove, vezle, tkale i šile. Siromašan život i siromašna zemlja čovjeka su natjerali da osmisli i „siromašnu“ pjesmu. Siromašna zbog svoje kratkoće, odnosno lirskoga deseteračkog dvostiha, ali ne i zbog svoga sadržaja i poruke. Pjevalo se prije, za vrijeme i poslije rada, a njena osnovna funkcija, uz dozivanje, bila je i opuštanje čovjeka.

Meni bratac motiku skovao
i u polje on me je poslao.

Čoban jesam, bile ovce čuvam,
sa curica čarape izuvam.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Mala moja vezila i tkalja,
a ja majstor vila i grabalja.

(Kazivač: KUU „Zvona Zagore“)

8.10. Pjevanje

O ojkavici se ne govori puno, pa oni koji je njeguju, uglavnom je pjevaju, a malo o njoj pričaju. Punina glazbenoga izričaja ojkavice ne može se iščitati iz definicije, ona se oživljava kad teorija preraste u praksu. Ovaj usmenoknjiževni žanr karakterizira autoreferencijalnost njegova izraza. Lirski dvostisi progovaraju sami za sebe – potiču na pjevanje, govore o pjevanju i slave pjevanje. Pjevanje je u krvi svakog Šibenčanina i svake Šibenčanke, a njihov glazbeni izričaj ovisi o tome jesu li rođeni na priobalju i otocima ili u unutrašnjosti. Od Lozovca do Knina pjevala se, pjeva se, a i pjevat će se ojkavica.

Ja ću pivat, ti basiraj diko,
svak će reći da pivamo lipo.

Il' na sajmu ili kod ovaca,
grlo moje na valove baca.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

Pivaj moja kolegice draga,
nek se čuje do Drniša grada.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Uz ojkavicu plesalo se kolo u narodnoj nošnji. Narodne nošnje u šibenskom zaleđu razlikuju se od mjesta do mjesta, ali ne pretjerano. Jedna je ojkavica formom mala da bi se u njoj opjevali svi odjevni predmeti koje su ojkači nosili na sebi, ali ono neizostavno ostalo je uklesano u stihovima.

Crven kapa i košulja bila,
plave gaće – zastava je cila.

(Kazivač: Frane Bilić)

8.11. Ostale teme

Gore navedene teme bile su najučestalije, ali to ne znači da se ojkalo samo o njima. Spektar tema u ojkavicama je širok ili bolje rečeno, nema onog što se u ojkavici nije otpjevalo. Gospodin Dane Jurić na Benkovačkom sajmu pjeva o svom maslinovom ulju i na taj način prikuplja publiku i potencijalne kupce, a Petropoljci su jedan lirski dvostih posvetili i trenutnoj pandemiji izazvanoj koronavirusom.

Svak' 'ko želi živit' malo dulje,
mora trošit maslinovo ulje.
Pravog ulja, eko zdrave hrane,
to imate u Jurića Dane.
Jedna boca, litru i po' puna,
moš je kupit' za sto dvajest kuna.

(Kazivač: Dane Jurić)

Cijepio sam malu iza zida
protiv gripe i SARS-a Covida.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

9. RETORIČKI OBLICI KAO INTEGRIRANI DIO OJKAVICE

„Usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem“ (Kekez 1986: 133). Ova vrsta književnosti zacijelo je stara koliko i sam čovjek jer su ljudi i prije pojave pisma prenosili književno stvaralaštvo s koljena na koljeno. Verbalna kultura progovara o kolektivnoj svijesti određene lokalne zajednice. „Predmetna stvarnost što ju je prenosila lirika bila je također velikim dijelom zajednička. Drugim riječima, bila je lirski personalizirana, fikcionalizirana da bi vrijedila za sve, jer stvaralac struktura nikako ne daje svoj životopis već događanje koje funkcionira za sve, za neku povezanu zajednicu“ (Botica 2013: 13). Usmenim se medijem prenosi sadržaj bitan za kolektiv, sadržaj koji je ujedno važan čimbenik kulturne identifikacije.

Lirski dvostisi šibenskoga zaleđa dio su njegove tradicijske kulture, a sve vještine i znanja su prvotno prenošena usmenim putem u interakciji pojedinaca i/ili zajednica. Stihovana ukalupljenost u deseterac omogućila je ljudima da se tekstovi lirskih dvostiha lako pamte. Najizvođeniji dvostisi u šibenskome zaleđu pripadaju žanru ojkavice. Ojkavice se izvode u raznim prigodama, a ovisno o tome želi li se njima nekoga ili nešto pohvaliti, blagosloviti, kleti ili se pak nekome narugati, one u svoju malu literarnu formu integriraju još manje govorničke oblike.

O govorničkome je umijeću prvi govorio grčki filozof Gorgija još u 5. stoljeću prije Krista. Prema njemu, riječ ima magijsku moć, a sinonim je za „*velikog vlastodršca koji najmanjim i najneupadljivijim organom postiže najčudesnija djela*“ (Čubelić 1970: XLI). Botica tvrdi da je zadaća usmenoknjiževne retorike „*uvjeriti nekoga u nešto, kazati neke sadržaje takvim govornim umijećem da se pridobije slušatelj i da se tekstom postignu željeni učinci*“ (1995: 261). Dobar govornik određuje ugođaj i ton kojim kazuje ili pjeva, ističe važnost onoga što govori i u prvi plan stavlja poruku kojom adresatu nešto poručuje. Njegov govor je ukrašen, a brojnim stilskim izražajnim sredstvima plijeni pažnju recipijenata. U narodu dobri govornici dobivaju glavnu riječ na različitim svečanostima pa su rođenja, krštenja, vjenčanja i slični obredi popraćeni prigodnim govorima. U šibenskome su zaleđu ljudi ovakve važne događaje obogatili pjesmom, a kroz pjesmu moglo se štošta reći. Ojkavica može biti nadređeni žanr u koji se „smještaju“ mali retorički oblici poput zdravice, blagoslova, molitvice, kletve, psovke i rugalice. Ovaj suodnos možemo interpretirati kao žanr u žanru.

9.1. Zdravica

„Zdravica je narodni govornički oblik izrazito epideiktikoga stila u kojemu *govornik* pred skupinom izražava pohvalu onima kojima je zdravica namijenjena“ (Botica 2013: 476). Uzvišenim tonom govornik niže želje i kombinacijom hiperboličnoga i emotivnoga govora uvjerava publiku u svoju dobronamjernost. Želje se uglavnom tiču adresatova života – njegovoga zdravlja, sreće, uspjeha i blagostanja. *Nazdravičar* najčešće ustaje i poziva okupljene da ga pomno slušaju, a zatim se direktnim govorom obraća slavljenuku. Na raznim slavljinama, uloga *nazdravičara* pripada kumu ili kumi. Zdravica ima ustaljenu formu, a zbog okolnosti izvođenja, dominantnija je na području usmene, nego pisane kulture. Ojkavica se pjevala na svim prigodama i slavljinama, a tekst zdravice mogao se otpjevati i u tom glazbenom izričaju.

Živila ti na ramenu glava,
živila ti prava i uprava.
Od tebe se razvijale grane
ka' od jelena sve čet'ri strane.
Konoba ti bila puna vina,
žena tebi rodila tri sina.
Sinovi ti bili na usluzi,
rodili ti hibridi ku'ruzi.

(Kazivač: Dane Jurić)

9.2. Blagoslov

Blagoslov je kratki retorički oblik u kojemu se govornik obraća osobi uz želju da ga u životu prati sreća, a glavni posrednik između čovjeka i ostvarenja želje najčešće je Bog. Govornik zaziva Boga i traži da se osoba (ili više njih) kojoj je poruka upućena zaštiti posredstvom njegova djelovanja i milosti. Blagoslovi se uvijek izgovaraju u svečanom, epideiktikom tonu. „U vremenski kratkoj susljednosti bavljenja i prezentiranja retoričkoga oblika, kletve se i blagoslove izostavljalo jer se prema inerciji tradicije i prema minijaturnosti teksta smatralo da im je mjesto među poslovicama“ (Kekez 1996: 288). No zbog svog stila i optativnoga načina, blagoslovi se češće povezuju sa zdravicama. Blagoslov se, kao retorički

oblik, pjevao i u formi ojkavice i to najčešće gospodaru, odnosno vlasniku kuće ispred koje se družina okupila.

Bog pomoga vola i volara
i u kući ovoj gospodara.

Bog pomoga u polju lisicu
i od ove kuće gazdaricu.

(Kazivač: Frane Bilić)

9.3. Molitvica

Hrvatski se narod na područje današnje Hrvatske doselio u 7. stoljeću, a kontaktom sa starosjediocima, odmah je prihvatio kršćanstvo i kršćansko bogoslužje. U sklopu bogoslužja pjevale su se razne duhovne pjesme – usmeno su se prenosile od samih početaka, a od 14. stoljeća datiraju najstarije zapisane pjesme. Pjesme, blagoslovi i molitvice pjevale su se i recitirale od davnina i van crkve i bogoslužja. „Kada se, dakle, govori o blagoslovima u pučkom kontekstu, misli se na one blagoslove koji su duhovno, kulturno i narodno blago naših starih. Takvi se blagoslovi mogu pronaći upravo u narodnim pobožnim pjesmicama – molitvicama“ (Kovač 2012: 36). Molitvice je netko doživljavao kao intimno iskustvo, a netko ih je pjevao u društvu i na taj način se obraćao najčešće Bogu, Isusu i Gospi. Na području šibenskoga zaleđa, djeca su od malih nogu učila tekstove molitvica kako bi mogla sudjelovati u obiteljskim molitvama. Molitvice su se pjevale prije i poslije jela, prije napuštanja svoga doma (pogotovo ako se išlo na duže putovanje), prije i nakon obavljanja teškog posla i onda kada je ljudsku sudbinu snašla neka nedaća. Utvrđeno je da je na šibenskome području, a pogotovo u njegovoj unutrašnjosti, dosta starijega stanovništva nepismeno. S obzirom na to, religiozni sadržaj bio je utkan u usmenu književnost i na taj način se prenosio vjernicima. „Zaleđani“ su i sami smišljali raznorazne molitvice i ubacivali ih u formu lirskoga deseteračkog dvostiha karakterističnog za ojkavicu.

Pomoz Bože, Gospe od Anđela,
zaštitnice miljevački sela.

Pomoz Bože, Gospe od Milosti,

što sagriši ti nama oprosti.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

9.4. Kletva

„Kletva je najčešće kratka govorena forma, pokatkad i unutar paremiološkoga, u kojoj se riječima i smislenim jezičnim konstrukcijama drugoga kleveće, omalovažava, vrijeđa“ (Botica 2013: 486). Nikolić (2017) usmenoretoričke žanrove ponajprije dijeli na fonosemantične i pragmasemantične. Kod fonosemantičnih žanrova fonetsko oblikovanje teksta primarno je i aktivno, a sadržaj sekundaran i pasivan. Suprotno njima, pragmasemantične žanrove karakterizira sadržaj koji je primaran i aktivan, a zvuk sekundaran i pasivan. Budući da je kletva žanr čijim se izricanjem želi ostvariti izravan učinak, odnosno nanošenje zla, ona neupitno spada u pragmasemantične žanrove. Kletve su tipičan primjer optativnih performativa, odnosno iskaza koji u stvarnosti izvode radnju na koju se referiraju. Ovisno o tome izgovara li se kletva u afektu kao komunikacijska „poštapalica“ ili kao spoj riječi u čiju magijsku moć doista vjerujemo i čiji učinak željno iščekujemo, kletve možemo podijeliti na situacijske i djelatne. Kazivači s područja šibenskog zaleđa tvrde da su stariji ljudi vjerovali u magijsku moć riječi, dok se u današnjici sumnja u njihovu djelotvornost. Ojkači nisu često umetali kletve u svoje dvostihe jer, kako i sami tvrde, ojkavica je vesela pjesma s pozitivnim konotacijama. Ipak, i kletva se našla u nekoliko stihova opjevanih na šibenskome području.

Boluj dragi, ne bilo ti lijeka,

ne mogla ti pomoć apoteka.

(Kazivač: Mara Mikulandra)

9.5. Psovka

Josip Užarević pod pojmom *psovka* podrazumijeva „one govorne izraze (ili iskaze) koji u sebi sadrže tzv. opscene (nepristojne, vulgarne) riječi. Pritom se vulgarnost u prvome redu određuje odnosom prema području muških i ženskih spolnih organa, a osobito s obzirom na spolni čin“ (2012: 167). Psovka je usko povezana s grdnjom, no grdnja uključuje neprostačke riječi koje van konteksta uporabe ili drugotnog značenja nisu proste. Korištenjem psovke u svakodnevnoj jezičnoj komunikaciji, čovjek govori puno o svome socijalnom i

obrazovnom statusu. Cilj psovanja u ojkavicama jest postizanje humora, ali je važno naglasiti da se on (barem na šibenskome području) rijetko postizao na ovaj način.

Udat ću se majko, 'ko te jebe,

veće su mi gaće neg' u tebe.

(Kazivač: Frane Rakić)

Mala moja šila na mašinu,

sašila je pičku materinu.

9.6. Rugalica

„Rugalica je književni oblik, najčešće unutar retoričkoga, u kojemu se semantičkim nizom nabrajaju mogućnosti poruge pojedincima i nekoj zajednici, mjestima i područjima. Zna se pojaviti i kao lirska tvorevina, pjesma, u kojoj je to rugalačko središnji motiv“ (Botica 2013: 484). Ruglu se uglavnom podvrgavaju ljudske mane, slabosti, fizički izgled (tjelesni nedostaci) i mentalitet. Ova je književna vrsta zbog cilja svoga izgovaranja nazvana i *satira*. Osim kazivača, rugalica podrazumijeva i postojanje recipijenta koji je ujedno i predmet izrugivanja. „Zanimljivo je konstatirati, kako je čovjekov jezik znatno bogatiji izrazom i leksikom kada je riječ o poruzi, o rugu, o uvredi, o ponižavanju, nego kad je riječ o hvali i pohvali“ (Čubelić 1970: LV). Integracijom rugalice, ojkavicom se bilo što moglo podvrgnuti ruglu, pa čak i drugi, bliski književni žanrovi. Otac bez sinova, pijanice, besposličari i lijenčine postali su motivi za porugu u ojkavicama.

Kad Sinjani zapivaju rere,

jedan piva, a drugi se dere.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Mili Bože, jasnog ćaće moga,

šest ćeri i sina nijednoga.

(Kazivač: Frane Rakić)

10. OJKAVICA KAO INTEGRIRANI DIO RAZLIČITIH OBREDA

Ojkavica u šibenskome zaleđu prati čovjekov život od njegova rođenja do smrti. Svi važniji događaji (rođenje, krštenje, vjenčanje, svetkovina, proslava Božića pa i sprovod) bili su popraćeni lirskim dvostisima uz poseban napjev ojkavice. U nekim se krajevima ova tradicija nastavlja pa ćemo na pojedinim svečanostima u Zagori čuti ojkanje. Modernizacijom dolazi do sve slabijega njegovanja ove vrste običaja – dvorište slavljениkove kuće zamijenjeno je restoranom, a ojkanje je zamijenjeno zabavnom glazbom. Ojkavicu, nažalost, više vezujemo uz prošlost, nego uz sadašnjost pa u nastavku rada možete pročitati kako su izgledali obredi u šibenskome zaleđu prije no što su odoljeli modernizaciji. Pogrešno bi bilo reći da su se obredi u svim mjestima održavali jednako, ali razlike su uglavnom bile minimalne.

10.1. Rođenje

Prije roditelji nisu znali spol djeteta do njegova rođenja. Slavlje je ovisilo o tome je li se u selu rodilo muško ili žensko dijete. Kada bi se rodilo žensko dijete, kućom, a i selom, zavladao bi tuga. Kazivačica tvrdi *kad se rodilo žensko dite kao da se okotila mačka, eto koliko je bilo značajno*. Svekar, svekrva, a i muž gledali su krivo ženu zbog ženskoga potomka. Prije se *išlo na muško dite*, točnije, žena bi radala dok u obitelji ne bi stvorila muškoga nasljednika. Kada se rodilo muško dijete, slavlju nije bilo kraja. Svi susjedi dolazili su čestitati roditeljima, a kasnije su uživali u jelu i piću. Muško dijete značilo je prijenos svoga prezimena, a žensko dijete značilo je prijenos tuđega prezimena na buduće generacije. Uvijek je bilo bitno da je *ognjište* puno, a jedino muški nasljednik ga je mogao popuniti.

„Cilj svakog braka je rođenje djeteta i to muškog koje će očuvati obiteljsko ognjište. Često puta se u narodu i danas može čuti kletva dabogda ti se sjeme zatrlo ili dabogda iz komina nikla kupina ili drača, što znači izumiranje obitelji. Mnogo je običaja kojima se doprinosilo da budući mladenci budu plodni pa je tako budući mladoženja pri izboru svoje buduće žene gledao na mnogo toga, kao naprimjer je li njezina mater radala mušku ili žensku djecu, jesu li joj porodi bili teški ili nisu, kakva je bila dojilja. Jedna mi je stara baka u selu pričala da je njezina majka radala samo žensku djecu. Jednog dana kad je došlo vrijeme za udaju, teško su se udale i momci su ih izbjegavali. Žene u Mirloviću i okolnim selima su radale uglavnom uz komin (ognjište). Pri porodu ženi je pomagala svekrva ili koja seoska samouka babica. Novorođenče bi se nakon porođaja okupalo, odrezala bi se pupkovina i žena koja je pomagala pri porođaju bi povila dijete. Ženu babinjaču, iscrpljenu od poroda, je trebalo dobro okrijepiti hranom. Običaj je bio da se pripreme dva jaja koja bi se pržila na domaćem maslacu uz kavu, ili bi se pripremila popara (ulje, voda, suhi kolač ili malo vina). Žena je morala biti u kući 40

dana nakon poroda jer se vjerovalo da je nečista. Običaj je bio da se muškom djetetu, pogotovo ako je prvo u obitelji, nadjene ime po djedu, a ženskom djetetu po baki. Ako bi žena rađala zaredom samo žensku djecu, a željela bi to zaustaviti, nadjenula bi djetetu ime Stana, tako da stane s rađanjem djevojčica.“ (Kazivač: Vinko Bulat)

Prilikom slavlja pjevale su se brojne ojkavice, a većinski nisu bile tematski povezane sa samim rođenjem djeteta. Ipak, sačuvane su i neke od tih.

Ja san svojoj napravija sina
ispod krina za litricu vina.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

10.2. Krštenje⁸

Kad se dijete krstilo, nije bio običaj da ga majka i otac nose u crkvu, već su ga nosili kum/a i rodbina. Majka i otac su čekali uzvanike u kući i pravili im ručak. Na *meniju* je redovito bila kokoš i kokošja juha, a za desert fritule i uštipci. Sva su djeca u selu dijelila jednu te istu odjeću za krštenje, što znači da nije bilo kupovanja posebne haljinice ili odijela za tu prigodu. Osim haljinice, dijete je na glavi nosilo kapicu s volanom, a na nogama čarapice. Djeca su se krstila brzo nakon rođenja jer je u to vrijeme, zbog bolesti i neimaštine, puno djece rano umiralo. No, puno se djece i rađalo, a krštenja je bilo svako malo pa se na slavljima i nije okupljao velik broj ljudi. Oni koji bi se okupili, slavlje bi obilježili *ićen*, *pićen* i *pismon*. Ojkavica se redovito pjevala, ali njeni stihovi nisu bili usko povezani sa samim sakramentom krštenja. Pjevale su se ojkavice koje se i inače pjevaju u selu, ali samo one kojima se ljude poziva na slavlje i veselje. Neke od tih ojkavica su:

Kad vesela družina zapiva,
Svilaja se Moseću odziva.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Pisme moje stoje u libriću,
kad i' pivam, same mi poliću.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

⁸ Tekst je nastao prema kazivanjima Mandice Matić u Gradcu 3. rujna 2021. godine.

10.3. Vjenčanje⁹

Zaljubljeni momak i cura prvo su bili u vezi. Cura nije mogla dovesti momka u kuću dok ne pita roditelje, a momak nije namjeravao ni dolaziti kod nje ako veza nije ozbiljna. Vidi li selo da momak dolazi kod drage, znali su što slijedi. Nakon što su djevojčini roditelji odobrili vezu, dolaze i mladićevi roditelji na dogovor. Dogovor se uglavnom ticao određivanja termina zaruka. Stari ljudi su taj čin zvali ugovor, no on se nije potpisivao, već je glavni pečat bila izgovorena ljudska riječ. Zaruke su se, također, slavile i bile su popraćene cjelodnevnim pjevanjem ojkavica. Roditelji bi svejedno provjeravali slažu li se svi, kako nevjesta ne bi ostala bez krova nad glavom. Ako je sve potvrđeno i „ugovor“ se ispoštovao, na redu je vjenčanje mladenaca. Mladu u crkvu nisu pratili roditelji – išli su svi svatovi, ali roditelji ne. Barjaktar je na konju ili u *đardineri* nosio barjak na koji je bila nabodena jabuka. Djevojke su u početku nosile vjenčanice, a kasnije su, poput muškaraca, nosile odijela. Ako se vjenčavalo *na lipe* onda je mladoženja išao po mladu u njezinu kuću i zajedno su se išli vjenčati u crkvu. U slučaju da je mladoženja ukrao mladu po mraku, vjenčanje se locira gdje oni hoće i u tom slučaju njihovo vjenčanje nije odobreno od strane roditelja. Kad bi saznali, roditelji su znali negodovati do te mjere da ne bi puštali sina i nejestu u kuću. Ovaj drugi način još je poznat pod terminom *umicanje* jer je momak *umaka* djevojku. Nakon vjenčanja mladenaca *na lipe*, svatovi idu prvo u kuću od mlade (gdje njena majka kiti barjak košuljom, vunanim čarapama, *šudarićem* i *šugamanom*, a zet živim *pivcem*), a zatim svi odlaze u mladoženjinu kuću. Mladu je na pragu nove kuće čekala svekrva. Nevjesta je morala kleknuti na *vriću* i pomoliti se Bogu, a nakon toga morala je uzeti jabuku i baciti je preko kuće. Druga jabuka nalazila se na stolu, a svatovi su se borili tko će je iskupiti i na taj način *platiti kuvara*. Sramota bi bila kada jabuku ne bi otkupili kum ili *diver*. Mladu je trebalo provesti tri puta oko ognjišta (obavezno u smjeru kazaljke na satu) *da ne bi utekla*. Cijelo selo je ispred kuće igralo kolo, a mlada se pozivala osmeračkim stihovima uz poseban napjev *Izvedite malu nevu / da vidimo je li čemu? / Je li kljasta il' ševasta?* Mlada ulazi u kolo i igra s ostatkom seoske družine. Uz kolo i uz kapljicu dobra vina, ojkavica je bila živa. Glasno pjevanje i potresanje glasa orilo se cijelim selom. Ojkavice koje su se mogle čuti na vjenčanju su:

Gledaj konja debeloga vrata

i divojku kakva joj je majka.

⁹ Tekst je nastao prema kazivanjima Mandice Matić u Gradcu 3. rujna 2021. godine.

Ja sam tebe zamirio mala
na Čikoli kad si noge prala.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Prvu bračnu noć, mladu su *diver*, kum i *enga* vodili u sobu. Sljedeće jutro svi su se svatovi umivali, a mlada je trebala držati *šugaman* i polivati ih vodom. Svatovi su dobivali i poklone od mlade – vunene čarape, *šugamane*, košulje i maramice koje je ona počela plesti *dočim je počela resti*. Ona je isto jutro trebala pomesti cijelo dvorište kako bi dokazala je li vrijedna ili ne. Nakon toga morala je odnijeti jabuke na bunar i donijeti kući *vučiju* vode. Nakon osam dana od vjenčanja, supružnici, uz *divera*, kuma i *engu*, idu *na mir*, odnosno kod mlade kući.

10.4. Badnjak i Božić¹⁰

Osam dana prije Badnjaka kupila su se drva kako bi seoski ljudi imali na čemu naložiti vatru na *kominu*. Za Badnjak su se obavezno *na kominu frigale fritule*. U kući se nareckanim bombonima, smokvama i šiškama kitio bor. Na Badnju večer, cijela bi se obitelj skupila kraj *komina* i gazda kuće bi donio dva *badnjaka* i govorio *faljen Isus, na dobro van došla Badnja večer*, a ukućani odgovaraju *faljen Isus i s tobom zajedno*. *Badnjak* je bio debeli komad drveta koji se palio uoči Božića i morao je gorjeti sve do Sveta tri kralja. Budući da nije bilo šanse da drvo ne izgori do tada, ostavljao se jedan komadić drveta koji bi se ponovno zapalio 6. siječnja. Prvo se stavljao desni pa onda lijevi *badnjak*. Gazda bi poškopio svetom vodicom oba *badnjaka* i ukućane, a njegova žena bi poškopila ostatak kuće i *štalu*. Između *badnjaka* je već gorjela vatra na kojoj se kuhao kupus za sutrašnji ručak. Djeci je bila glavna zanimacija traženje *orasa* što su ih starije žene sakrile pod slamu. Nakon skromne večere, išlo se na misu, odnosno ponoćku. Mještani bi kod crkve čestitali Božić jedni drugima i poslije toga pošli bi svojim kućama na odmor. Gazda kuće spremao bi božićni ručak na kojemu se uz molitvu palila svijeća. Nakon što su ukućani objedovali uz gorući plam svijeće, opet bi se pomolili, a gazda kuće bi uzeo posudicu s kruhom i vinom. Komadić kruha umočio je u vino i položio ga iznad svijeće, a kapljice su ugasile plamen. Potom bi gazda pojeo kruh i popio vino. Važno je naglasiti da se ovaj običaj zadržao i do današnjeg dana u nekim krajevima šibenskoga zaleđa.

¹⁰ Tekst je nastao prema kazivanjima Mare Mikulandre u Bilicama 28. kolovoza 2021.

Kršćanski blagdani bili su popraćeni više crkvenim pučkim pjesmama, ali otpjevala bi se i pokoja ojkavica. Oni koji bi popili koju kapljicu više, pjevali bi ojkavice raznih sadržaja sve do jutra.

Društvo moje čestitan van zimu,
sritan Božić i Novu Godinu.

Stiže Božić i božićnje vrime,
udat ću se i ja ove zime.

(Kazivač: Frane Bilić)

Iđe Božić, ime Isusovo,
spremaj majko šta nije gotovo.

Oj Božiću, lipo ti je ime,
ti dolaziš nami svake zime.

Oj Božiću, da si u proliće,
kada raste mirisavo cvijeće.

Božić ide svak mu se veseli,
a ja tebi, moj golube bijeli.

(Kazivač: Etno udruga „Petrovo polje“)

Božić i Uskrs najveći su kršćanski blagdani. Božić je, koliko smo vidjeli, bio popraćen pjesmom, dok se uoči Uskrsa i na sam blagdan nije pjevalo. Selo bi brzo ušutkalo bilo koga kome je za Uskrs bilo do pjesme.

10.5. Sprovod

Na sprovodima se nisu pjevale ojkavice. Izniman slučaj bi bio kad bi pokojnikova obitelj tražila od ojkača da otpjevaju neku ojkavicu u znak sjećanja na njega. U takvim slučajevima, pokojnik je za života bio član nekoga KUD-a, samostalan ojkač ili veliki obožavatelj ojkavice. Ojkanje u ovakvim situacijama nije trajalo dugo, već bi se ojkači u nekoliko stihova uzvišena tona oprostili od člana obitelji, prijatelja ili poznanika.

Oj Marijo, velika ti hvala,
u našim si srcim ti ostala.

(Kazivač: KUU „Miljevci“)

11. ZAKLJUČAK

„Usmena književnost hrvatskoga naroda bogata je i raznovrsna u dvama oblicima svoga pojavljivanja: u neposrednoj živoj izvedbi i zapisima usmenoknjiževnih tekstova tijekom povijesnoga trajanja“ (Botica 1995: 5). Prvi je oblik u prošlosti uzimao više maha, a u šibenskome zaleđu, s obzirom na (ne)pismenost, verbalna je kultura bila jedini način književne komunikacije. Usmenoknjiževno se stvaralaštvo njegovalo unutar pojedinih lokalnih zajednica, a nastajalo je iz potrebe ljudi da zapamte ono bitno i ključno za njihovu kulturu. Lirski je dvostih bio mjera za pjesmu, a njegov tekst stvarao je nadareni pojedinac koji je „pomno birao izraz, nastojao iskazati lijepo, korisno i lako pamtljivo“ (*isto*: 17). Smišljene u formi deseteračkih lirskih dvostiha, ojkavice su se s lakoćom prenosile iz generacije u generaciju. Ovaj tip glazbenoga izričaja prvi spominje Alberto Fortis davne 1774. godine, a Antun Dobronić je 1915. godine osmislio termin ojkanje, koji je zadržan do današnjih dana i u terminologiji i u praksi. Najkraće moguće rečeno, ojkanje je glasno, najčešće dvoglasno, grleno pjevanje specifično po potresanju sloga *oj* na kraju pjesme.

U prošlim vremenima ojkalo se u gotovo svim prigodama i nema toga što se ojkavicom nije opjevalo. Od kolijevke do groba ojkavica je pratila čovjeka u šibenskome zaleđu i ponekad mu je bila jedini vid razbibrige i utjehe. Motivski je raspon u njoj izuzetno širok, a ovisno o namjeni izvođenja, u ojkavice se često ukalupljaju manji, retorički oblici. Ojkalo se na krštenjima, vjenčanjima, na proslavama Božića i rođenja djeteta pa čak i na sprovodima. Ojkalo se i bez određena povoda – na pašnjacima kraj ovaca, koza i krava; na poljima dok se kopalo i sadilo; na *gumnima* dok se kratilo vrijeme uz druženje s prijateljima.

Modernizacija i globalizacija rezultirale su depopulaciji sela, a upravo su sela bila žarišna mjesta ojkavice. Mladi napuštaju rodni kraj i traže *bolje sutra* u velikim gradovima, a napuštanjem zavičaja, zapuštaju i tradicijsku kulturu. U šibenskome zaleđu ojka se sve manje, a malobrojni, većinski stariji, ojkači udruženi su u kulturno-umjetnička društva. Lokalne zajednice najjača su *figura* u kontekstu zaštite nematerijalne kulturne baštine. Organizacijom različitih festivala, smotri i manifestacija te sudjelovanjem na istim, njegovatelji ojkavice revaloriziraju i revitaliziraju našu najstariju vrstu pjevanja.

Zbog svoje ugroženosti, ojkavica je od 16. studenoga 2010. godine upisana kao nematerijalno dobro na UNESCO-ovu *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. Zaštita se u tom smislu odnosi na „mjere čiji je cilj osiguravanje održivosti nematerijalne kulturne baštine, uključujući identificiranje, dokumentiranje, istraživanje,

očuvanje, zaštitu, promicanje, povećanje vrijednosti, prenošenje, posebice putem formalnog i neformalnog obrazovanja“ (Konvencija: 2003).

U tom je pogledu i ovaj diplomski rad jedan oblik zaštite ojkavice šibenskoga područja. Vratimo li se na početak ovoga poglavlja, shvatit ćemo da se ovim radom aktualizira drugi oblik usmenoknjiževnoga posredništva – zapis usmenoknjiževnih tekstova. Literature o ojkavici nema puno, a najvjernije podatke o njoj dobit ćemo na terenu, u razgovoru s ljudima koji je njeguju i koji su uz nju odrasli i s njom srasli. Žitelji šibenskoga zaleđa u neraskidivom su suodnosu s ojkavicom – oni oživljavaju nju, a ona njih. I dok slika može govoriti tisuću riječi, riječi stopljene u ojkavicu bude tisuću slika.

12. OJKAVICE IZ ISTRAŽIVANJA

12.1. Etno udruga „Petrovo polje“¹¹ – Općina Ružić

Slika 3. Etno udruga „Petrovo polje“, Ružić [iz privatne arhive Ante Bojčića]

¹¹ Etno udruga „Petrovo polje“, Ružić, osnovana je u ljeto 2009. godine u Šibensko-kninskoj županiji. Udruga broji 50-ak članova, a osnovana je s ciljem svekolikog razvoja i unapređenja Općine Ružić. Udruga potiče svoje članove da rade na obnovi i oživljavanju narodnih običaja i tradicijske kulture petropoljskog kraja. Predstavljaju se biračkim kolom, ojkavicama, pjesmama i plesovima, a imaju folklornu, dramsku i glazbeno-pjevačku skupinu. U tek nešto više od dvanaest godina postojanja, Udruga je postala simbol očuvanja i njegovanja tradicije, otimajući od zaborava petropoljske običaje.

Nezaobilazni su sudionici raznih lokalnih, županijskih i međuzupanijskih priredbi, a svoje narodne nošnje, ojkavicu, diple te plesove petropoljskog kraja predstavili su i na prestižnim folklornim smotrama diljem Lijepe Naše. Važnije priredbe i smotre folklor na kojima su Petropoljci sudjelovali su: „Sokačko sijelo“ u Županji, „Zlatna sopela“ u Poreču, „Dan pobjede i Domovinske zahvalnosti“ u Čavoglavama, „Međunarodna smotra folklor“ u Žepču (BiH), „5. kolovoz“ u Kninu, „Đakovački vezovi“, „Na Neretvu misečina pala“ u Metkoviću, „Šibeniče, ti si stina“ u Šibeniku, na snimanju HRT-ove zabavno-glazbene emisije „Lijepom našom“ u Drnišu... Aktualni voditelj i predsjednik Etno udruge „Petrovo polje“ je Ante Bojčić.

Čikola nas dili na dva kraja,
livo Moseć, a desno Svilaja.

Čavoglave, moje selo malo,
hrvatsko si bilo i ostalo.

Pitaju me odakle si mala,
Petropoljka bila i ostala.

Mi smo žene petropoljskog kraja,
držimo se naših običaja.

Župa Gradac dok ti ime traje
čuvat ćemo tvoje običaje.

Ovo ti je družina vesela,
sastavljena iz tri-čet'ri sela.

Moj dragane, rekoh tebi, reko,
dva koraka od mene daleko.

Mala moja iz Petrova polja,
ona oće, mene nije volja.

Otkad nosin brkove i bradu,
cure mi se ljubiti ne dadu.

Neću malu koja ćaću tuče
i meni će nabiti obruče.

Ljubijo sam i cure i snaše,
al' mi snaše u srcu ostaše.

Ljubio sam i ostalo mi je,
sad nek' ljubi 'ko ljubio nije.

Vidijo sam iza zida dvoje
di se muče da ih bude troje.

Stara lolo, dođi mi na prelo
o Božiću kad se bude želo.

Mala legla, oće da se pegla,
nema pegle dok momak ne legne.

Najbolje se dvoje mladi voli
kad se nađu u krevetu goli.

Baba moja, daj mi ćerku mlađu,
a stariju ostavi za rađu.

Gospe mala od suvoga zlata,
daj mi lolu lipa i bogata.

Imam dragog ime mu je Ante,
o moj Ante, ne zaboravljam te.

Stara moja, slušaj starog svoga,
budi dobra il' ćeš biti modra.

Meni mala sitne mote baca,
dođi lole, bit će poljubaca.

Ja mog dragog poznajem u mraku,
sjaji mu se žica na opanku.

Dođi dragi, dođi janje moje,
na bunare di se ovce poje.

Ovi moji brčići maleni,
omilili i curi i ženi.

Da sam znala da ću za udovca,
ne bi momku digla se sa stolca.

Mala legla, Gospu pozdravila,
a komaštron gaće obisila.

Pomozi me Gospe Visovačka
i pomiluj ruko divojačka.

Svekrva me moja pozdravila,
bolno mi je srce ozdravila.

Svekrvice lipo se uredi,
kada ja dođen, visit ćeš o gredi.

Svekrvice, budi meni dobra,
ja ću tebi kao zmija kobra.

Svekrvice, budi meni dobra,
spremat ću ti postelju do groba.

Vino moje, pokojnoga dropa,
svak te pije, niko ne bi kopa.

Oči su mi izdimile nane,
ložeć malo jasenove grane.

Ja i mala orali na vole,
crnu zemlju kraj guzice gole.

Kad vesela družina zapiva,
Svilaja se Moseću odziva.

Kad zapivan pa me mala čuje
i kućna joj sinija boluje.

Grlo moje i piva i trese,
šta j' od moga lola ne čuje se.

Ja bi piva, ne mogu od stida,
meni moja stara zapovida.

Pivaj moja kolegice draga,
nek se čuje do Drniša grada.

Zapivat ću što god mogla bolje,
nek se čuje niz Petrovo polje.

Cijepio sam malu iza zida
protiv gripe i SARS-a Covida.

Curo mala šta si rano legla?
Do zore bi piliće izlegla.

Kad se budu ženile barabe,
bit će vina i rakije prave.

Dođi, dragi, u jabuke rane,
rodile su, slomit će se grane.

Vino pije 'ko ima novaca,
a 'ko nema, spava kod ovaca.

12.2. KUU „Miljevci“¹² – Miljevci

Slika 4. KUU „Miljevci“, Miljevci [autor fotografije Danira Skelin]

¹² Kulturno-umjetnička udruga „Miljevci“, sa sjedištem u Drinovcima, osnovana je 2004. godine s ciljem očuvanja narodne nošnje, starinske pjesme treskavice (ojkavice) i kola sedam miljevačkih sela. Od samog početka, Udruga je organizator večeri folkloru „Miljevačke užance“, koja se održava svake godine u lipnju kao spomen na oslobođenje Miljevaca u Domovinskom ratu, a u suradnji s udrugom „Miljevački sabor“ od 2011. godine organizira festivale ojkavice u mjesecu kolovozu. Sudjelovali su na mnogobrojnim folklornim priredbama u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a neke od značajnijih su: „Županijska smotra folkloru u Šibeniku“, „Smotra folkloru Dalmacije“, „Na Neretvu misečina pala“ u Metkoviću, „Vinkovačke jeseni“, „Đakovački vezovi“, „Stara je škrinja otvorena“ u Muću...

Udruga danas ima dvadeset članova dječje, mladenačke, srednje i starije životne dobi. Svi članovi aktivno rade na promicanju miljevačke folklorne baštine, ponajprije među stanovnicima Miljevaca i okolice, a potom među svim Hrvatima i svim ljudima dobre volje.

Aktualna voditeljica i predsjednica KUU „Miljevci“ je Danira Skelin.

Pitaju me odakle si mali,
s Miljevaca bećarina stari.

Ovo ti je momče s Miljevaca,
kilometar kamenom se baca.

Sveti Petar na sri Miljevaca,
više cura neg crni ovaca.

Čoban jesam planinski ovaca,
još da mi je cura s Miljevaca.

Ovo su vam miljevačke lole
što se krste i Bogu se mole.

Nit je ima, nit je majka dala,
ka šta j' moja s Miljevaca mala.

Oj Miljevci, ponosu i diko,
s ljubavi te zovem Republiko.

Nema pisme nit ima pivanja
di ne dođe pešest Miljevčana.

Puni vitre s miljevački vlaka
pa razmrši kose divojaka.

Mi smo momci miljevački' sela,
pomogla nas Gospa od Anđela.

Na Miljevcim' ima dva zvonika,
Miljevčanim' ponos je i dika.

Sveti Petar na sri' Miljevaca,
više cura neg' crni ovaca.

Pitaju me odaklen si, mala,
Miljevkuša bila i ostala.

Ostavi mi dragi uspomenu
na Miljevcim na jednom kamenu.

Na Miljevcim sedam sela ima,
milina je živiti u njima.

Oj Miljevci, slapovi nas diče,
rijeka Krka koja tu protiče.

Oj Miljevci, moje selo ti si,
što ne valja, odgojilo nisi.

Ja Miljevce volim srcem cijelim
i u njima ostariti želim.

Visovac je nasred Krke vode,
ajmo, seko, zapivati ode.

Oj Miljevo, moje se ne zvalo
ako bi me drugom mistu dalo.

Oj Miljevci, ja o vama sanjam
svaku svoju pismu vam poklanjam.

Nit' se šišam, niti brijem bradu
dok Hrvatska ne dođe na vladu.

Mene mater rodila u gaju,
za igračku dala mi mišaju.

Nije ljubav kano čaša vode
prolije se pa u zemlju ode.
Već je ljubav kano čaša meda,
od srca se otrgnuti ne da.

Neću ljubiti' ono što ne valja,
da mi moje bijelo lice kalja.

Ne gledaj me dragi ispod sebe,
nego pravo k'o što i ja tebe.

Ne gledaj me, dragi, iza leđa,
već iz lica ja sam čobanica.

Mene dragi za poljubac kuša,
to njegova ne dočeka duša.

Ja ljubljena pa se ne poznaje,
dragi vjeran pa me ne odaje.

Mene dragi poljubi pa ode,
ja ostade k'o riba bez vode.

Moj dragane, priko kola priđi,
poljubi me pa jope otiđi.

Ljub' me dragi, ne žali me mladu,
ne žale me ni moji na radu.

Curska mati u svašta se pača,
ne da ona ćeri za pivača.

Ja sam svoga ljubila bećara,
u usnicu di stoji cigara.

Bečaruša ljubila bečara
baš u usta di stoji cigara.

Daj mi mali jednu cigaretu,
da zapušim na tvome krevetu.

Ljubim malu, eto ti je vraže,
dođe kući pa materi kaže.

Ljubim malu, ona mene isto,
po pet puta sve u jedno misto.

Dođi, dragi, meni do ovaca,
od bunara pa do kruškovaca.

Meni majka ići k ovcom ne da,
dođi, mali, bit ću kod goveda.

U mom selu momci k'o golubi,
ja se, majko, daleko zaljubi.

Ode dragi, ode i nema ga,
srce moje ne zaboravlja ga.

Ode dragi, ode pola roda,
ode moja cila razonoda.

Moj dragane, moja razonodo,
zarasle su staze kud si odo.

Ne volim te za interes, zlato,
već za ljubav, janje umiljato.

Daj mi Bože, Gospa mi je dala,
moga dragog što sam odabrala.

Moj dragane, ružo iz pitara,
želim s tobom doći do oltara.

Nas dvoj' mladi da se sastanemo
i pred Bogom da se zakunemo.

Šudar pada, okrugli se nada
do poklada bit ću nova mlada.
Do poklada, al' ne znam do koji,
dušo, lolo, sve do tebe stoji.

Mili Bože, da je meni znati
kojim ću se bezimenom zvati.

Oj garava, što si tako mala,
da si veća mojom bi se zvala.

Mala moja, ja i tvoja mate',
juče' smo se pogađali za te.

Znadeš mala kad sam te ljubija,
vedro nebo pokrivač nam bija,
a prostirač od zelene trave,
moja ruka kušin ispod glave.

Mala moja, namigni de na me,
ja ću na te, nek' ti ne da mate'.

O moj ćaća, oženi me mlada,
dok mi nije procvitala brada.

Sinoć sam se triput kući vraća,
oćeš li me oženiti ćaća?

Teško meni i tebi gavrane,
teb' grčuć', a men' za curom trčuć'.

U curice k'o u gorske vile,
šest kotula i gaćice bile.

Mene moja poljubila mala
na bunaru dok je noge prala.

Nit' je ima, nit' je majka dala,
ka' šta j' moja s Miljevacu mala.

Moja mala zeleni očiju
pa ne može da nosi vučiju.

Mala moja, materina Mare,
prodaj ćaću pa kupi magare.

Mala moja, crn' ti đava znade,
koliko ti godina imade.

Nije mene ranilo u ratu,
nego mala prešlicom po vratu.

Vatajte se curice do mene,
dok se nisu povatale žene.

Daj mi, mala, pa šta će ti biti,
neće u njoj kupus kiseliti.

Više vridi moje male ono,
neg' u Splitu svetog Duje zvono.

Da j' u mene šta je u divojke,
sve bi redom podmirija momke.

Mala moja, tvoja crna vrana,
namiguje na moga gavrana.

Moj dragane, u tvoga gavrana
nema kljuna, pojila ga vrana.

Mala moja, veži svoju koku,
pivac mi je od sinoć u šoku.

Dođi mala na pišet, na vodu,
tamo ćemo imati slobodu.

Oj pregačo, ti šareni vraže,
što to momci ispod tebe traže?

Sinoć me je plašilo u strani,
ženske gaće na grabovoj grani.

Nema, mala, ledine u gaju
di se tvoja leđa ne poznaju.

Mala moja, materina bona,
biž' poda me eto aviona.

Mala moja 'oće da se drpa,
misto cica natrpala krpa.

Ja sam malu i brija i šiša
na ognjištu di se pura miša.

Mala moja uvatila zeca,
puštat će ga devetog miseca.

Šta ću, Bože, ja i moja žena,
ja sirota, ona ništa nema.

Kad sam bija čoban kod ovaca,
ljubija sam cure bez novaca.

Sinoć mi se dogodila šteta,
utekla mi žena iz kreveta.

Klela b' lolu, al' se bojin Boga.
Nema majka ma njeg' jedinoga.

Moj se dragi na me naljutija
što mi drugi stado povratija.

Doša dragi doveja kolegu,
lip kolega ja zavoli njega.

Poljubit ću kog' sam naumila,
makar duša raja ne vidila.

Neću momka koji curu ima,
njegova me ljubav ne zanima.

Pazi dragi kako se ponašaš,
ispod suknje neću da se mašaš.

Nije mene umorila bola,
nego moja pijanica lola.

Varaj dragi starog oca svoga,
nećeš mene, imena mi moga.
Neće mene, zelene mi trave
dok je moje na ramenu glave.

Ostavi me dragi pa šta znači,
sve'dno nebo vedri i oblači.

Ja sam mome dragom rekla oću,
nisam znala od budale što ću.

Mala moja, odnesi te vraže
i onoga 'ko mi za te kaže.

Mila majko, varala sam sedam,
pa ne žalim da i mene jedan.

Curuj, curo, dok si kod matere,
ne'š kod mene curovat' ni zere.

Ja san svojoj napravija sina,
ispod krina za litricu vina.

Šta je meni mladu i zelenu,
od curice napraviti ženu.

Cure mlade, sve se moje zvale,
s majkom stale, sa mnom ljubovale.

Da si, mala, ljubovati znala,
prve bi se godine udala.

Mala moja i kolege moga,
tila za dva pa za nijednoga.

Nemoj, mala, da te drugi ljubi
di su moji ujedali zubi.

Mala moja, materina lipa,
ja te mazim, a drugi te štipa.

Ja baraba, još da san pijanac,
sve bi cure poveza u lanac.

Ja baraba, ćaća propalica,
sve'dno imam desetak curica.

Ja baraba, što će meni žena
kad mi tuđa leži uz ramena.

Udovice i cure i žene,
koja nema muža, evo mene.

Vidi moje, nije se udala,
čeka mene, alaj je budala.

Svaka j' luda koja mene čeka,
devet sam ih oženiti reka.

Kaži mala s kim si ljubovala,
da se ne bi kasnije kajala.

Šta si mala obrve navukla,
da si jača, alaj bi me tukla.

Moj kolega, uzmi dragu moju,
donit će ti sina u povoju.

Kiša pada, trava rosu pije,
udade se moje najmilije.

Pomoz' Bože, Gospe od Anđela,
zaštitnice miljevački sela.

Pomoz' Bože, Ime Isusovo,
sad ću pismu zapivat' nanovo.

Pomoz' Bože, Gospe od Milosti,
što sagriši ti nama oprosti.

Pivaj seko, kolegice moja,
dogodine Bog zna di će koja.

Pomoz' Bože i nediljo sveta,
ja ću pivat, kolo neka šeta.

Ajmo, mala, u kolo igrati,
da vidimo oće li se dati.

Oči moje privar'le bi vraga,
kamo' ne bi tebe, dušo draga.

Oči moje užegle bi sviću,
kamal ne bi srce u mladiću.

Moj dragane, pokraj kola stani
da te moje oko nanišani.

Moj dragane, plave oči tvoje,
ne salaze sa pameti moje.

U garave oči na vr' glave,
kad namigne, od zemlje me digne.

Ne voli me svekar i ne mora,
nije zima, zelena je gora.

Mene moja svekrva ne voli,
tuđa majka, srce je ne boli.

Svekrvice, budi mi k'o ćeri,
ja ću tebi ko svojoj materi.

Svekrvice, ne budi mi ljuta,
ja ću tebi gora devet puta.

Pitaju me koga vragu dala,
svekrovu sam davno obećala.
A svekra ću dati na proljeće,
ostat ćemo ja i moje cvijeće.

Mene moja svekrva ne voli,
činit ću joj sina da oboli.

Svekrvice, misliš ka' sam mala
da ti ne bi ugoditi znala.
Šta ti vridi da sam kano vila
kad ti ne bi ugoditi tila.

Lako ti je svekrvi ugodit',
sve joj radi, š njom se ne zavadi.

Ja u kuću, kad u kući zvoni,
žena mi se sa materon goni.

Ja čuvala ovce i goveda
i ljubila što mi majka ne da.

Šta će meni kaiš preko bluze
kad ja moram kopat kokuruze.

Meni bratac motiku skovao
i u polje on me je poslao.

Rađu radim ki ostale druge,
mojoj braći ne tribaju sluge.

Avijatiku služila (mi) dika,
a sada ga zanima motika.

Ajde, dragi, uči gramatiku,
a ostavi lašun i motiku.

Čoban jesam, bile ovce čuvam,
sa curica čarape izuvam.

Kod ovaca ja i mala moja
i gledamo janji li se koja.

Il' na sajmu ili kod ovaca,
grlo moje na valove baca.

Ja ću pivat, ti basiraj diko,
svak će reći da pivamo lipo.

Kad ja pivam, bistra sam ko voda,
pivanje je moja razonoda.

Grlo moje zvoni kano zvonce,
naučilo čuvajući ovce.

Kad ja pivam pa me dragi sluša,
veselo mu i srce i duša.

Pivala bi, al' mi se ne rači,
mog dragana vojnika oblači.

Pisme moje stoje u libriću,
kad i' pivam, same mi poliću.

Pisme moje u škatuli stoje,
kad i' pivam, same mi se broje.

Zapivat ću i želja me vuče,
šta su bolje one koje muče.

Zapivat ću i brdom i dolom,
da ne reku da venem za lolom.

Zapivat ću pismicu malenu,
staru, mladu, svakom ugođenu.

Ajde Šare, jednu nam zatresi
pa ostani zdravo ka' i jesi.

Pivaj pobro, pivaj prijatelju,
s tobom imam zapivati želju.

Kad zapiva ova klapa mala,
zid se ori, grumila se stvara.

Nisam piva ima godina dana,
sad ću jednu bacit' iz kabana.

Što j' u pismi, to se pivat mora.
Lud bi bija 'ko bi zamirija.

Moj dragane, kutijo bombona,
ti ne idi di je gostiona.

Gostiona to je luda kuća,
tu barabe stoje do svanuća.

Ja sam sinoć na stoječki dvije
u birtiji popiyo rakije.

Rakijica bolja mi od žene
pa tri dana ona ljulja mene.

12.3. KUU „Zvona Zagore“¹³ – Mirlović Zagora

Slika 5. KUU „Zvona Zagore“, Mirlović Zagora [iz privatne arhive Vinka Bulata]

¹³ Kulturno-umjetnička udruga „Zvona Zagore“ iz Mirlović Zagore djeluje od 2001. godine pod sloganom „otrgnimo od zaborava našu pismu i običaje“. U svom radu djeluje trideset i pet članova mlađe, srednje i starije životne dobi, a mogu se pohvaliti pjevačkom (muško i žensko pivanje), plesnom (kola: biračko kolo, kolo *po naški* i kolo *po četir puta*), recitatorskom i dramskom sekcijom.

U svojim prekrasnim, većim dijelom izvornim, narodnim nošnjama gostuju na brojnim folklornim programima i smotrama folkloru od lokalne, županije i međužupanijske razine, a važniji od njih su: „Vinkovačke jeseni“, „Brodsko kolo“, „Đakovački vezovi“, „Zlatne žice Slavonije“ u Požegi te „Međunarodna smotra folkloru“ u Zagrebu.

U svom radu i djelovanju izvode i koreografiju uz pjesmu *Geni kameni* i završno kolo iz opere *Ero s onoga svijeta*.

Aktualni voditelj i predsjednik KUU „Zvona Zagore“ je Vinko Bulat.

Murtelice širokoga lista
od Mirlov'ća nema lipšeg mista.

Razvila se kupina po strani,
najlipši su momci Mirlovčani.

Slatka li je iz bukare voda,
kad mi mala materina doda!

Daj mi, mala, svoj poljubac jedan,
za taj jedan, vratit ću ti sedam.

Curo moja, da mi nisi mila,
ne bi meni na san dolazila.

Curo mala, tvoje crno oko,
ranilo me u srce duboko.

Poljubi me i zagrli mala,
da ne reknu da je bila šala.

Sjećaš li se, mala, poljubaca
kad smo bili skupa kod ovaca?

Šuti, mala, ništa ne govori,
gona sam te kao kravu voli.

Ja sam svoju naučio reda
kad me ljubi, da me ne ujeta.

Mene ćaća za komaštre veza
što sam cure za suknju poteza.

Kad se sitim brda i ovaca,
curo moja, tvojih poljubaca.

Ustaj, mala, i otvori vrata,
evo ide lola nepoznata.

Mala moja, taj tvoj ćaća ludi,
kad god dođem pršutom me nudi.

Oj Mirloviću, selo na vidiku,
u tebi sam izabrala diku.

Nije, dragi, ljubav čaša vode,
prolije se pa u zemlju ode.

A oj mi se garavo nameće,
al' garavog moje srce neće.

Pivala bi, al' mi nije ora,
dragoga mi zaklonila gora.

Mila majko, šta bi bila srića
da me oće jedan iz Nakića.

Češljam kosu sve na jednu stranu,
ne bi li se svidila draganu.

Dođi, dragi, doveče u selo
čekaju te divojke na prelo.

Pivam pismu u božićnoj noći,
čut će dragi, na prelo će doći.

Moj dragane, sramota je tvoja
što je ruka bez prstena moja.

Dođi, dragi, u avliju moju,
ruže cvatu i uberi koju.

Prođi, dragi, povrh kuće moje
pa zapivaj, ja ću znati 'ko je.

Zarasli su puti, milo moje,
kud smo lani šetali oboje.

Sinoć sam se svadio sa ženom,
tila me je ubosti vretenom.

Mala moja, je ti to kultura,
tučeš ćaću čim se miša pura.

Mala moja, vučija te tare,
prodaj ćaću i kupi magare.

Mala moja vezilja i tkalja,
a ja majstor vila i grabalja.

Mala moja diteline neće,
a manistre po tri – čet'ri teće.

12.4. KUD „Promona“¹⁴ – Oklaj

Slika 6. KUD „Promona“, Oklaj [iz privatne arhive Zvonka Bare]

¹⁴ Kulturno-umjetničko društvo „Promona“ razvilo se iz ne nekadašnje kulturno-umjetničke udruge „Promina“. KUU „Promina“ sa svojim je djelovanjem počela 2006. godine i tada je bila veoma aktivna i okupljala je velik broj folkloriša. Nažalost, došlo je do zastoja u radu pa se Udruga raspala 2018. godine. Malobrojni muški članovi imali su želju da nastave s aktivnostima pa su iste 2018. godine osnovali KUD „Promona“. Društvo zasad ima samo sedmoricu članova, a trenutno stanje s pandemijom uzrokovanom koronavirusom usporilo je njihovo djelovanje. Ipak, članovi se uzdaju u bolja vremena i vjeruju da će uskoro zaojkati na velikim pozornicama. KUU „Promona“ sudjelovala je na Festivalu ojkavice u Miljevcima 2021. godine, a njihov nastup bio je popraćen gromoglasnim pljeskom. Aktualni voditelj i predsjednik KUD-a „Promona“ je Zvonko Bare.

U Promini ima devet sela,
ima cura svakojakih vela.

Oklajkuše blizu Kule,
igraju se na briškule.

Suknovčanke pokraj Cote,
igraju se na balote.

Matasanke svaki dan su u Kninu,
svetom Anti krađu lemuzinu.

Čitlučanke pokraj Roka,
namiguju na paroka.

Puljankuše jaše bicikletu,
psuju Boga i nedilju svetu.

U Lukaru živa voda vrije,
ima cura, umila se nije.

Marasovljanke poklepale uši
k'o magare kad ga magla guši.

Lipa cura sidi na zidiću,
u svom selu Ljubotiću.

Oj Promino, moje misto rodno
u tebi je živjeti ugodno.

Pitaju me od kuda si brale
– iz Promine, Hrvatske male.

Pod Prominom crkvice se bijeli
k'o da su je anđeli donijeli.

Mene moja naučila mati:
pivaj sine, živili Hrvati.

Zbogom ostaj bunkeru na Drini,
a ja odo svojoj domovini.

Daleko su moji rodni kraji
za kojim ginu moji osjećaji.

Vlak polazi, vlakovođa svira,
zbogom ostaj, Dalmacijo mila.

Pomozi nas Gospe Visovačka
i zagrlj ruko djevojačka.

Mala moja, ja i tvoja mater
sinoć smo se pogađali za te.

Evo mene i mojega brata,
nećeš mala ostat neudata.

Oj ljubavi, 'ko mi te nabavi,
moj najviši teretu na glavi.

Oj ljubavi, teretu najveći,
ti ćeš mene u grobnicu leći.

Oj ljubavi, 'ko te nije prova,
taj se nije bole nabolova.

Oj ljubavi, vrag ti odni kosti,
što učini od moje mladosti.

Kad sam malu po ogredi gona,
nazoba sam je situ bombona.

Volim, mala, tvoje noge krive,
nego sanduk karlovačke pive.

Curu dobru i debelo prase –
to je Mate ostavija za se.

Nemoj, mala, da te zora vata
k'o magare oko tuđi vrata.

Curuj, curo, dok si kod matere,
neš kod mene trave mi zelene.

Dok sam malu kod matere vara
poiija sam tri pršuta stara.

Tri pršuta i koru slanine,
vara san je ravne tri godine.

Grlo moje da zapiva jače,
činilo bi koga da zaplače.

Grlo moje pivati ne more,
pivalo je od sinoć do zore.

Grlo moje, nemoj me izdavati,
ja te neću na popravak davati.

Pjesme moje, u kutiji stojte,
kad ja pjevam, same mi se brojte.

Zapjevajte moji bijeli zubi,
'ko je zaspao, neka se probudi.

Svekrvice, ne ljuti se na me,
sin ti vene, što ne voliš mene.

Svekrvice, ujela te zmija,
tebe zmija, mene đuveglja.

Svekrva mi gora nego majka,
prije zore izgoni me vanka.

Svekrvice, veži sina svoga
suhom slamom da ne ide za mnom.

Svekrvice, nemoj se sekirat,
nećeš puno sa mnom komandirat.

12.5. Narodni guslar Dane Jurić¹⁵ – Dubravice

Slika 7. Narodni guslar Dane Jurić [fotografija preuzeta sa stranice Šibenik News]

¹⁵ Narodni guslar Dane Jurić rođen je 1943. godine u Dubravicama pokraj Skradina. Njegov djed i otac prenijeli su mu ljubav prema pjesmi i narodnim običajima. Jurić svira diplo, cvitaru, a po sviranju gusli poznat je širom Dalmacije. Jurić je guslio i u Bleiburgu i na taj način odao počast hrvatskim žrtvama. Osim sviranjem mnogobrojnih instrumenata, gospodin Dane Jurić može se pohvaliti i sastavljanjem pjesama u deseteračkoj formi. Objavio je dvije zbirke pjesama *Nova narodna pismarica* i *Šibeniče, legenda si živa*, a trenutno piše pjesme koje planira objaviti u trećoj zbirci. Na šibenskom području gospodin Jurić je dobro znan i gotovo da nema folklornog događaja na kojemu ne sudjeluje.

Oćemo li zapivati pobro?
Bog će dati pa će biti dobro.

Pisme pišen, stihove sastavljan,
sve vas braćo od srca pozdravljan.

Pozdravit ću svakoga Hrvata
i sve borce Domovinskog rata.

Tko upitnik na Tuđmana stavlja,
taj slobodno nek' mi se ne javlja.

Pivan, guslin da me prođe tuga,
da se riješin traktora i pluga.

Crnu zemlju da ne oren više,
Bog nas kara i ne da nam kiše.

Triba braćo zasukat rukave
za boljitak Hrvatske države.

Ne bižite dico u tuđinu,
ostavljate drugom domovinu.

Dva muškarca kad se zagledaju,
proizvoda nikakvog nemaju.

Dvije krave ako nema bika,
tute nema teleta ni mlika.

Kad sve vidim, život mi se ne da,
sad se dica rađaju iz reda.

Nije ćaća Ante ni Ivica,
nego igla i staklena šprica.

Ojkavicu ko želi pivati,
u Miljevce neka se navrati.

Oj Zagoro, iako si mala,
ti si meni u sri srca stala.

Ne bi dao ja Zagore moje,
Ameriko, za sve blago tvoje.

Više vride naši običaji,
neg' Florida cila i Hawaii.

Dubravice to je moje selo,
u njemu je vedro i veselo.

Moj kolega i godino moja,
mala me je zavolila tvoja.

Živila ti na ramenu glava,
živila ti prava i uprava.
Od tebe se razvijale grane
ka' od jelena sve čet'ri strane.
Konoba ti bila puna vina,
žena tebi rodila tri sina.
Sinovi ti bili na usluzi,
rodili ti hibridi ku'ruzi.

Svak' 'ko želi živit' malo dulje,
mora trošit maslinovo ulje.
Pravog ulja, eko zdrave hrane,
to imate u Jurića Dane.
Jedna boca, litru i po' puna,
moš je kupit' za sto dvajest kuna.

Rodila ti žežena rakija,
živila ti kuća i avlija.
Džepovi ti bili puni novca,
pomogla te Gospa od Visovca.
Rodila ti pšenica bjelica
i u kući sva muška dičica.

12.6. Frane Bilić i Frane Rakić, članovi nekadašnjeg KUD-a „Sloga“¹⁶ – Pakovo Selo

Oj Zagoro, golubice bijela,
primi pozdrav iz Pakova Sela.

Oj Pakovo, moje selo malo,
hrvatsko si bilo i ostalo.

¹⁶ Kulturno-umjetničko društvo „Sloga“ iz Pakova Sela osnovano je 1983. godine i bilo je aktivno do 2018. godine. KUD je registriran tek 1986. zbog političkih razloga. Društvo je bilo sastavljeno od folklornoga i tamburaškoga sastava, muške i ženske pjevačke skupine, a važno je za izdvojiti i sviranje dipli. U vrijeme svoga aktivnog djelovanja sudjelovali su na brojnim folklornim susretima, a važniji su: „Vinkovačke jeseni“, „Đakovački vezovi“, „Smotra folklor“ u Zagrebu, kao i gostovanja u Beču, Göteborgu i Münchenu.

Oj Zagoro, kršna, kamenita,
u tebi su dica plemenita.

Oj Zagrebe, grade pokraj Save,
glavni grade Hrvatske države.

Crven kapa i košulja bila,
plave gaće – zastava je cila.

Mi smo momci sa Pakova Sela,
u njemu se Hrvatska začela.

Dođi moja lolo iz Zagore,
imat ćemo tajne razgovore.

Curo mala, kad te ujti lole,
stirat će ti gaće u postole.

Mili Bože, more li se znati,
mogu li se mrtvi podizati?
Mi bi digli narodnog vodiča,
pokojnoga Stjepana Radića.
I njegovog brata rođenoga,
pokojnoga Radića Tonoga.

Oj Drnišu, mori li te tuga
za junacima tvoga okruga?

Evo mene na sri Miljevaca,
pijen, pivan do prvi pivaca.

Kod nas ti je vako običajno
u tri-četri zapivati zaj'no.

Društvo moje čestitam vam zimu,
sretan Božić i Novu Godinu.

Stiže Božić i božićnje vrime,
udat ću se i ja ove zime.

Oj dragane, moja vita jelo,
dođ' u mene, u Pakovo Selo.

Ja baraba među barabama,
zaspala mi mala na rukama.

Ljubija san devet divojaka,
tri Prominke i šest Miljevčanka.

Udat ću se majko, 'ko te jebe,
veće su mi gaće neg' u tebe.

Pivaj moje grlo odmoreno,
ode ti je pivat dozvoljeno.

Mili Bože, jadnog ćaće moga,
šest ćeri i sina nijednoga.

POPIS KAZIVAČA

Etno udruga „Petrovo polje“:

Bojčić, Ante, rođen 1960. godine, Ružić (aktualni predsjednik Udruge)

Bojčić, Ljubica, r. Pranjić, rođena 1963. godine, Ružić

Matić, Božo, rođen 1941. godine, Čavoglave

Matić, Mandica, r. Gabrić, rođena 1943. godine, Čavoglave

Mešin, Božo, rođen 1955. godine, Umljanovići

Pastuović, Joso, rođen 1952. godine, Gradac

Reljanović, Maša, r. Buzov, rođena 1951. godine, Otavice

Strunje, Marinko, rođen 1954. godine, Moseć

Sučić Boško, rođen 1960. godine, Otavice

Sučić Marija, r. Cigić, rođena 1969. godine, Otavice

KUU „Miljevci“:

Kisić, Ivan, rođen 1957. godine, Miljevci

Perišić, Anka, r. Bačić, rođena 1946. godine, Miljevci

Pulić Marija, r. Čupić, rođena 1959. godine, Miljevci

Skelin, Danira, rođena 1969. godine, Miljevci (aktualna predsjednica Udruge)

Šostera, Zvonko, rođen 1957. godine, Miljevci

Vlaić, Nediljko, rođen 1960. godine, Miljevci

KUU „Zvona Zagore“:

Bulat, Vinko (aktualni predsjednik Udruge)

KUD „Promona“:

Bare, Zvonko, rođen 1962. godine, Suknovci (aktualni predsjednik Društva)

Nekadašnji KUD „Sloga“:

Bilić, Frane, rođen 1957. godine, Pakovo Selo

Rakić, Frane, rođen 1954. godine, Pakovo Selo

Jurić, Dane, rođen 1943. godine, Dubravice

Mikulandra, Mara, r. Krečak, rođena 1951. godine, Radonić

RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI

A

alaj – riječ za poticanje; *usp.* hajde

avijatika – zrakoplovstvo

avlija – dvorište seoske kuće

B

baba – ženina ili muževljeva majka

balota – boća

bećar – mladi neženja; veseljak, sklon piću, jelu, veselju i ženama

bećaruša – ženska osoba koja se ponaša raspojasano i živi bećarskim životom

bezime – prezime

bicikleta – bicikl

birtija – krčma, gostionica

blago – stoka, marva

bola – bolest

bon – dobar

bukara – drvena čaša za vino

C

cica – dojka

cvitara – usna harmonika

Ć

ćaća – otac

ćer - kći

ćošak – kut, ugao

D

diver – muževljev brat

dragan – momak prema djevojci

drpati – pipati (se), štipati

Đ

đardinera – kočija

đava – vrag, sotona, đavao

đuveglja – mladoženja

E

enga – djeveruša; udata žena koja se u svatovima brine za mladenku

F

frigati – pržiti

fritula – okruglasti uštipak

G

gaće - hlače

gangati – pjevati gangu

garav – crn; koji je crne kose ili dlake

goniti – pratiti prvi glas u ojkavici (pjevati drugi glas)

grumila – mnogo ljudi u zakedničkom kretanju, reagiranju

guvno – prostor za vršidbu žita

I

igrati – plesati

J

jope – opet

K

kaban – ogrtač s kapuljačom koji se nosio kao zaštita od kiše i hladnoće

kaiš – remen

kamal – kamoli

kampanel – crkveni zvonik

kano – kao

ki – kao

klapa – društvo koje se često sastaje

kljast – koji nema dijela tijela; sakat

kokuruz - kukuruz

komaštra – debeli lanac o kojem visi lonac nad kaminom

komin – kamin

kontati – pjevati riječi ojkavice (pjevati prvi glas)

kotul – suknja

krin – ljiljan

kušin - jastuk za spavanje

L

lašun – trnokop

lemuzina – milodar

librić – litar

livo – lijevo

lola – momak, dragi

M

manistra – tjestenina

mašati (se) – mašiti (se)

mater – majka

marendati – doručkovati

misto – umjesto

mišaja – velika drvena žlica za miješanje kaše i palente

mot – grimasa i sl. kojom se komu daje znak sporazumijevanja

murtela - bosiljak

N

nana – majka; baka

neva – nevjesta

O

opanak – kožnata obuća koja se priteže remenjem ili oputom

ora – sat; vrijeme

oras – orah

P

pačati (se) – miješati se, upuštati se, uplitati se, dirati u što

parok – svećenik

peglati – glačati

peglo - glačalo

pištet – mjesto gdje curi voda; malo vrelo koje preko ljeta zna presušiti

pitar – tegla; lonac za cvijeće

pivac - pijetao

pobro – pobratim

poda – ispod

pogađati (se) – dogovarati se (oko koga ili čega)

polićati – polijetati

postola – cipela

pregača – tkana, bogato ukrašena ženska odjeća

prelo – večernji sastanak na selu radi zajedničkog predenja ili sličnog posla

prešlica – naprava za predenje vune, kudelje i sl.

pura – palenta

R

račiti – htjeti, željeti, udostojiti

rađa – posao

rana – hrana

rerati – pjevati reru

resti – rasti

S

sinija – niski stol za jelo

spušćati – sniziti glas

stirati – utjerati

sumprešavati – glačati

Š

ševast – šepav

škatula – kutija

štala – staja

šudar – marama

šugaman – ručnik

T

toverna – gostionica

tute – tu

U

ujtiti - uhvatiti

umicati – krišom se izvući; uteći; pobjeći

užgati – upaliti, zapaliti, potpaliti vatru

V

vatati – hvatati

vela – vrsta

vigura – figura; izgled

vin – fin

vit – koji ima lijep vitak oblik

vitar - vjetar

vlaka – ravna površina, poljana

vojnica – dužnost ratovanja

vrižak – svjež

vučija – drvena posuda za držanje i nošenje vode

Ž

žal – tuga

žežen – pečen

LITERATURA

Blake, Janet. 2009. UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage. The Implications of Community Involvement in „Safeguarding“. U: Laurajane Smith – Natsuko Akagawa (ur.) 2009. *Intangible Heritage*. London i New York: Routledge, 45–73.

Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.

Botica, Stipe. 2013. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Brkljačić, Marko. 2020. Nematerijalna kulturna baština u natjecajima na području Zadarske županije. U: *Ethnologica Dalmatica*, No. 27. Split: Etnografski muzej Split, 103–158.

Čubelić, Tvrtko. 1970. *Usmena narodna retorika i teatrologija : izbor tekstova s objašnjenjima i rasprava o usmenoj narodnoj retorici i teatrologiji*. Zagreb: [s. n.].

Ćaleta, Joško. 2000. Hrvatska tradicijska glazbala. U: Silvio Braica (ur.) 2000. *Hrvatska tradicijska glazbala u Etnografskom muzeju u Splitu*. Split: Etnografski muzej Split, 11–29.

Ćaleta, Joško. 2005. Organizirana folklorna djelatnost u selma župa Konjevrate i Mirlović Zagora. U: Ante Gulin (ur.) 2005. *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe Šibenske biskupije: zbornik radova Znanstvenog skupa Sela šibenskog zaleđa župa Konjevrate i Mirlović Zagora u prošlosti*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 505–518.

Ćaleta, Joško. 2015. Traditional performance and the question of ownership: *Ojkanje* and *Silent Dance* on the UNESCO lists. U: Elsie Ivancich Dunin (ur.) 2015. *Dance, Narratives, Heritage: Dance and Narratives ; Dance as Intangible and Tangible Cultural Heritage*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 228–248.

Ćaleta, Joško. 2018. Oj, ovo j' bilo naše običajno, u tri-četri zapivati zaj'no – tradicijsko glazbovanje miljevačkog platoa na početku 21. stoljeća. U: Marko Menđušić – Drago Marguš (ur.) 2018. *Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost) : zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost)*. Visovac – Drinovci: Miljevački sabor, 555–572.

Dobronić, Antun. 1915. Ojkanje. Prilog za proučavanje geneze naše pučke popijevke. U: Dragutin Boranić (ur.) 1915. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Knj. XX. Svezak 1. Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1–25.

Fortis, Alberto. 1774/2004. *Put po Dalmaciji*. Prev. Mate Maras. Split: Marjan tisak.

Hafstein, Valdimar Tr. 2013. Pravo na kulturu: nematerijalna baština d.o.o., folklor[©], tradicijsko znanje[™]. Prev. Nina Tuđman Vuković. U: Marijana Hameršak – Iva Pleše – Ana-Marija Vukušić (ur.) 2013. *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 37–63.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2013. Uvod u proizvodnju baštine. U: Marijana Hameršak – Iva Pleše – Ana-Marija Vukušić (ur.) 2013. *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 7–28.

Hannerz, Ulf. 2003. *Transnational Connections, Culture, People, Places*. London i New York: Routledge.

Karabuva, Željko. 2017. Leksička građa u ojkalicama. U: *Godišnjak Titius : godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 10. Split: Znanstveni projekt TITIUS: Porječje Krke – baština i sociokulturni razvoj, 241–264.

Kekez, Josip. 1986. Usmena književnost. U: Zdenko Škreb – Ante Stamać (ur.) 1986. *Uvod u književnost : teorija, metodologija*. Zagreb: Globus. 133–192.

Kekez, Josip. 1996. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Zagreb: Matica hrvatska.

Kovač, Marina. 2012. *Retorički oblik blagoslova*. Osijek. Diplomski rad.

Kuba, Ljudevit. 1898. Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji. U: Dragutin Boranić (ur.) 1898. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Svezak 4. Zagreb: JAZU, str. 9.

Nikolić, Davor. 2017. U početku bijaše kletva: zapisi usmenoretoričkih žanrova i njihove interferencije s djelima pisane književnosti u dopreporodnom razdoblju hrvatske književnosti. *Croatica XLI* (61), 357–378.

Potkonjak, Sanja. 2014. *Teren za etnologue početnike*. Zagreb: FF press.

Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Zagreb: Disput.

Vilogorac-Brčić, Inga. 2010. *Hrvatska i UNESCO : pregled*. Zagreb: Ex libris.

Zebec, Tvrtko. 2013. Etnolog u svijetu baštine. U: Marijana Hameršak – Iva Pleše – Ana-Marija Vukušić (ur.) 2013. *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 313–333.

INTERNETSKI IZVORI

DZS = Državni zavod za statistiku. *Međunarodni dan pismenosti*. <https://www.dzs.hr/hrv/important/Interesting/pismenost.htm> [pregled 4. 9. 2021.]

HJP = *Hrvatski jezični portal*. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> [pregled 1. 9. 2021].

Jutarnji list. 2007. *Od 2008. prestaju pozivi za vojni rok*. <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/od-2008.-prestaju-pozivi-za-vojni-rok-3278594> [pregled 5. 9. 2021.]

Kula Jankovića. 2015. *Najava i poziv na radionice ojkanja*. <https://www.kulajankovica.hr/najava-i-poziv-na-radionicu-ojkanja/> [pregled 3. 9. 2021.]

Master plan turizma Šibensko-kninske županije. https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/upload/stranice/2016/07/2016-07-19/214/Masterplan_turizma_SKZ_2.pdf [pregled: 20. 8. 2021.]

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. *Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema*. <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/becarac-vokalno-instrumentalni-napjev-s-podrucja-slavonije-baranje-i-srijema/7156> [pregled 3. 9. 2021.]

UNESCO. 2003. *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org/en/convention> [pregled 26. 8. 2021.]

UNESCO. <https://en.unesco.org/> [pregled: 24. 8. 2021.]

Zadarski list. 2015. *Ojkanje ili groktanje – vještina individualnog tresenja glasom*. <https://www.zadarskilist.hr/clanci/19082015/ojkanje-ili--groktanje---vjestina--individualnog--tresenja--glasom> [pregled 4. 9. 2021.]

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. 1999. <https://www.iusinfo.hr/zakonodavstvo/zakon-o-zastiti-i-ocuvanju-kulturnih-dobara/clanak-1> [pregled 28. 8. 2021.]